

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM VE TASARIM ANASANAT DALI
İLETİŞİM SANATLARI VE TASARIM SANAT DALI

**KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM ARACI OLARAK
SEMBOLLER VE SARMAL FORM**
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Elif Dilara ÖZBAY DEMİR

İstanbul, 2020

T. C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM VE TASARIM ANASANAT DALI
İLETİŞİM SANATLARI VE TASARIM SANAT DALI

**KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM ARACI OLARAK
SEMBOLLER VE SARMAL FORM**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Elif Dilara ÖZBAY DEMİR

Öğrenci No:

165584003

Danışman:

Prof. Dr. Emre TANDIRLI

İstanbul, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Kültürlerarası İletişim Aracı Olarak Semboller ve Sarmal Form**” başlıklı bu çalışmamın, bilimsel ahlak ve geleneklerine uygun şekilde tarafımdan yazıldığı, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 13.01.2020

Elif Dilara ÖZBAY DEMİR

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

13 / 01 / 2020

Enstitümüz *İletişim ve Tasarım* Anasanat Dalı *İletişim Sanatları ve Tasarım* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **165584003** numaralı **Elif Dilara ÖZBAY DEMİR**'in "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Kültürlerarası İletişim Aracı Olarak Semboller ve Sarmal Form*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 24/12/2019 tarih ve 2019/11 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince (.....) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında *oyçokluğu/oybirliği* ile *Kabul/Red-veya Düzeltme* kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Prof. Dr. Emre TANDIRLI
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Doç. Dr. Umut GERMEÇ
(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Burcu PEHLİVAN
(Beykent Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Elif Dilara Özbay DEMİR
Danışmanı : Prof. Dr. Emre TANDIRLI
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2020
Alanı : İletişim Sanatları ve Tasarım
Anahtar Kelimeler : Kültürlerarası, Sarmal, Spiral, Sembol, Sanat, Evrensellik.

ÖZ

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM ARACI OLARAK SEMBOLLER VE SARMAL FORM

“Kültürlerarası İletişim Aracı Olarak Semboller ve Sarmal Form” adlı bu çalışma, semboller üzerinde bir araştırma olarak planlanmıştır. Kelime anlamına bakıldığında sembol yine belirli bir anlam verebilmek için kullanılan bir olgu, varlık ya da şekildir. İnsanoğlu tarih boyunca geometrik şekiller kullanarak bağlamlar oluşturmuş, mesajlarını verme yoluna gitmiştir. Bu sembollerin en yaygın şekilde kullanıldığı yerler geleneksel işlemlerin bulunduğu eşyalardır. Örneğin evlerde bulunan geleneksel motifli halılardaki dalgalı desen genelde bir su kütesini sembolize etmektedir. Bu araştırma sırasında antik çağlardan günümüze, en ilkel toplumdan en gelişmiş olana kadar birçok sembol arasından incelenen formun hem tekrarlanan hem de değişmeyen, *sarmal/spiral* olmasına ilgi çekilmiştir. Üç bölüm olarak düzenlenen bu çalışmanın birinci bölümünde, genel olarak sembollerle ilgili bilgiler araştırılmıştır. Sembollerin kısaca tarihçesi ve farklı kriterlere göre sınıflandırması yapılmıştır. Semboller sınıflandırdıktan ve *sarmal/spiral* formun bir sembol olarak anlamları açıkladıktan sonra, çalışmanın yöntemi olarak basılı ve görsel kaynaklardan yararlanılarak sarmal formun resim, heykel ve mimari sanatlarına nasıl yansıdığı en önemli örnekler seçilerek verilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde de dikkat çekildiği üzere çalışmanın bulguları belki antik çağlar öncesinde bile sık kullanılan spiral formun tarihinin ne denli eski olduğu, aradan geçen zaman içinde formun korunarak yeni anlamlar kazanmasının yanında ilk anlamlarını da koruduğudur. Böylece sonuç bölümünde her dönemde, her toplumda kullanılan bu formun nasıl bir evrenselliğe ulaştığı ortaya konulmuştur. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı evrenselliği kanıtlanmış olan bir şeklin farklı disiplinler ve alanlarda ne denli sık karşılaşıldığına atıf yapıp modern dünyada da sık kullanıldığına ve gelecekte de kullanılacağına dikkat çekmektir.

Name and surname : Elif Dilara Özbay DEMİR
Consultant : Prof. Dr. Emre TANDIRLI
Type and date : Master’s Degree, 2020
Chapter : Communication Arts and Design
Keywords : Intercultural, Helicoid, Spiral, Symbol, Art, Universality.

ABSTRACT

SPIRAL AND SYMBOLS AS A TOOL FOR INTERCULTURAL COMMUNICATION

The study titled as “Spiral and Symbols as a Tool for Intercultural Communication” has been planned as a study to investigate on symbols. Upon investigating the meaning of the word ‘symbol’ it can be seen that it is a concept, object, or a form. Throughout the history, humanity has created contexts and carried out storytelling activities with the use of geometrical shapes. The places where these symbols are used very widely are objects with traditional processing. For instance, carpets with traditional motifs which can be found in houses usually symbolize a boy of water. During this study, one form attracts attention among many symbols that can be found from the antiquity to the present day and from the most primitive society to the most advanced: the *helicoid/spiral* form is quite interesting because of its recurring and non-changing features. In the first chapter of this study which consists of three chapters, a general study on symbols is conducted. A brief history of symbols is given and they are classified according to different criteria. After classifying and revealing different symbolic meanings of the *helicoid/spiral* form, as the methodology of the study, we will present the most significant examples as to how this form is reflected in painting, sculpting, and architecture with the use of online, printed, and visual sources. As it was pointed out in the conclusion of the study the findings of the study are how old the history of the spiral form is which was probably used widely even before the Antiquity, and how it managed to keep its older meanings in addition to adopting new ones. Thus, in the conclusion, how this form has accomplished universality in every era and society will be asserted. Hence, the aim of this study is to refer to the fact that this universal form is encountered in a variety of disciplines and fields, and highlight the frequent usage of the shape in the modern world.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
RESİMLER LİSTESİ	v
GİRİŞ.....	1
1. KAVRAMLARIN TANIMLARI	3
1.1. İşaretler	3
1.2. Semboller	3
1.3. Sembolizm	5
1.4. İmgeler	6
1.5. Kültür	7
2. SEMBOLLER ÜZERİNE.....	9
2.1. Sembollerin Kısa Tarihçesi.....	9
2.2. Sembollerin Sürekliliği	12
2.3. Sembol Kültür İlişkisi	25
3. SEMBOLLERİNİN SINIFLANDIRILMASI	27
4. SARMAL FORM - FİBONACCİ SİRALİ	34
4.1. Sarmal Form - Fibonacci Spirali.....	34
4.1.1. Doğada/Doğal Sarmal Form	36
4.1.1.1. Canlı Varlıklarda Sarmal Form.....	36
4.1.1.2. Havada Sarmal Form	40
4.1.1.3. Suda Sarmal Form	41
4.1.1.4. Evrende Sarmal Form	42
4.1.2. Hayatta Sarmal Form	43
4.1.2.1. Hayatta Sarmal Hareketler, Danslar ve Ritüeller.....	43
4.1.2.2. Günlük Hayatta Sarmal Form	45
4.1.3. Bilimde Sarmal Form (Fizik).....	47
4.1.4. Sanatta Sarmal Form - Sanatın Gelişim Çizelgesi.....	48
5. SARMAL ÇEŞİTLERİ VE ANLAMLARI.....	50
5.1. Tek Sarmal Form	50
5.1.1. Tek Spiral Form	50

5.1.2. Helezon Formu	51
5.2. İkili Sarmal Form.....	52
5.2.1. Çift Sarmal Form	52
5.2.2. Kundalini/Caduceus.....	56
5.3. Üçlü Sarmal Form.....	59
5.4. Çoklu Sarmal Form.....	60
6. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SARMAL FORM VE KÜLTÜREL ÖRTÜŞMELER	61
6.1. ‘Cucuteni-Tripoli’ Kültürü	70
6.2. Sarmal Formun Yaşam Çiçeği ile Örtüşen Örnekleri	75
7. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SARMAL FORMUN SANATLA İLİŞKİSİ ...	77
7.1. Sarmal Formun Resim Sanatında Yansıması.....	79
7.2. Sarmal Formun Heykel Sanatında Yansıması	88
7.3. Sarmal Formun Mimari Sanatında Yansıması.....	94
SONUÇ	100
KAYNAKÇA.....	102

RESİMLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Resim 1. Altamira Mağarası, İspanya	10
Resim 2. Lasaux Mağarası, Fransa	10
Resim 3. Hayat Çiçeği, Osiris Tapınağı, Abydos, Mısır	12
Resim 4. Sümerler, Hayat Çiçeği, Pergamon Müzesi, Berlin	13
Resim 5. Hayat Çiçeği, Yasak Şehir, Beijing, Çin	13
Resim 6 . St. Magnus Katedrali Knights Templar Tombstone (mezar taşı), Kirkwall	13
Resim 7. Hayat Çiçeği, Amistar, Hindistan	14
Resim 8. Hayat Çiçeği, Efes	14
Resim 9. İsrail Devlet Müzesi, 20. M. Ö	14
Resim 10. Koptik Sanat, Dome, Fresk St. Paul St. Mercurius Monastırı, Cairo, Mısır	15
Resim 11. Koptik Symbol, Mısır	15
Resim 12. Koptik Sanat	16
Resim 14. Darfo Boario Terme, Erbanno, İtalya	16
Resim 15. Roman Tile, Cordoba, İtalya	16
Resim 16. Hayat Çiçeği, Leonardo Da Vinci	17
Resim 17. Hayat Çiçeği, Leonardo Da Vinci	17
Resim 18 . Stained Glass Window, Chartres katedrali, Fransa	17
Resim 19. Ethiopian Haç	18
Resim 20. Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi (duvarındaki yaşam çiçeği) Kuruçeşme, İstanbul	18
Resim 21. Sadaka taşı üzerindeki yaşam çiçeği Şeyh Şaban-ı Veli Cami, Kastamonu	19
Resim 22. Sadaka taşı üzerindeki yaşam çiçeği Şeyh Şaban-ı Veli Cami, Kastamonu	19
Resim 23. Taht, Y. y. XV, Moldovita, Romanya	20
Resim 24. Tara Chioarului, Romanya	20
Resim 25. Tara Maramureşului, Romanya	21
Resim 26. Bahçe kapısı, Tara Maramureşului, Romanya	21

Resim 27. Güneş ve yıldız motifli heybe, Maramureş, Romanya	21
Resim 28. Mitolojik motif: Güneş Rozeti(hayat ve doğurganlığın sembolü), Tara Vrancei, Romanya	22
Resim 29. (detay) Foişorul lui Dionisie (Dionisie'nin Evi), Ahşap oyma, Hurezi, Romanya	22
Resim 30. Kilise kapısı, Ahşap oyma, Ciumirna, Romanya	23
Resim 31. Romen geleneksel sanatında örnekler	23
Resim 32. Yünden ip yapmak için alet, Transilvania, Romanya	24
Resim 33. Sandık, Hesaa, Marburg, Romanya	24
Resim 34. Pentha	35
Resim 35. Logaritmik Spiral	35
Resim 36. Parmak İzi	36
Resim 37. Sümüklü böcek	37
Resim 38. Deniz atı	37
Resim 39. Fosil Salyangoz kabuğundaki Fibonacci spirali	37
Resim 40. DNA	38
Resim 41. Aloe Poliphylla	39
Resim 42. Örümcek ağı	39
Resim 43. Buğday tarlası, İngiltere	39
Resim 44. Vortex Wallops İslanda NASA tarafından fotoğraflandı	40
Resim 45. Hortum	40
Resim 46. Musluk suyunun akışı	41
Resim 47. Denizde girdap	41
Resim 48. Tsunami	41
Resim 49. Sörf	41
Resim 50. Spiral Galaksi	42
Resim 52. Paten	44
Resim 54. Semazen	44
Resim 55. Kabe, Mekke'de ritüel	44
Resim 56. Dönen küçük çocuk.....	45
Resim 57. Gıda olarak	45
Resim 58. Yün	45

Resim 59. Topaç	46
Resim 60. Yün yapma işlemi	46
Resim 61. Buğday, İngiltere.....	46
Resim 62. Saat	47
Resim 63. Vida	47
Resim 64. Motor Parçası (Bobinaj)	47
Resim 65. Mutfak Robotu	47
Resim 66. Yay	48
Resim 67. Gezegenler arası Manyetik Alan	48
Resim 68. Kuzey Hindistan	50
Resim 69. Altın bilezikler, Firighiaz bölgesi	52
Resim 70. The Double Spiral of the Tassili (Wadi Djerat) Algeria.....	52
Resim 71. Spirals from İsturitz Fransa	52
Resim 72. Tattoo on a face of the Maori (Maor uygarlığı) Ancient Arnhem Land, Northern Australia	53
Resim 73. Mücevher, Y. y. IV-VI, Romanya	53
Resim 74. The Muisca golden figures Bogota Plateau, Colombia	53
Resim 75. Spiral Scepters Bogota Plateau, Colombia	53
Resim 76. Cucuteni Draguşeni 4050-3900 İ.Ö. Muzeul Judetean Botoşani/ Romanya	54
Resim 77. Vadastra (Cruşov), 5000-4500 İ. Ö. Tarih Devlet Müzesi, Bükreş, Romanya	54
Resim 78. Ayı başlı su kabı, Romanya	55
Resim 79. Geleneksel halk sanatı, Muntii Apuseni, Romanya	55
Resim 80. Vinca Kültürü_Naturhistorisches, Viyana	55
Resim 81. Louvre Müzesi	55
Resim 82. Kundalini	56
Resim 83. Yunan Sembolü, Efes	57
Resim 84. Duvar üstünde desenler, Y. y. IV-VI, Basarabi, Romanya	58
Resim 85. Kadın yöresel kıyafeti, Romanya	58
Resim 86. The Tri-spiral in the Passageway Newgrange, İrlanda	59
Resim 87. Entrance Kerb Stone (Brugh na Boinne Newgrange)_İrlanda	59

Resim 88. Kadın-Erkek Dengesi, Gela, Sicilya, İ. Ö.	60
Resim 89. Çelt uygarlığı 3.2 m, 3200 M. Ö. Newgrange, Irlanda.....	60
Resim 90. Stonhenge, İngiltere	63
Resim 91. İlksel Spiral, Buttony, Northumberland, İngiltere	63
Resim 92. İlksel Spiral, Chatton, Northumberland, İngiltere	64
Resim 93. Arkaim-Ural	64
Resim 94. Petroglyph Sahili, Alaska	64
Resim 95. National Monument Saguam, Arizona, Hohokam, ABD	64
Resim 96. Anasazi Kanyonu, Utah, ABD	65
Resim 97. Timara, İran	65
Resim 98. Maltese, Temple of Tarxien (Tarxien Tapınağı), Malta M. Ö. 3600-2500	65
Resim 99. Hazor Bölgesi, Canaan, Pslestina Kuzeyinde, M. Ö. 19. yüzyıl	66
Resim 100. McKee Springs Petroglyph, Utah	66
Resim 101. Spiral, Saguaro National Anıtı, Hohokam	66
Resim 102. Spirale Benzer Tapınak, Göbekli Tepe	66
Resim 103. Damga	67
Resim 104. Bursa Muradiye Camisi.....	67
Resim 105. Muzeul Civilizatiei Gumelnita_Cascioarele, Jud. Calaraşi, Oltenia, Romanya	67
Resim 106. Kurt Başlı Yılan (Dac Medeniyetinin Sembolü), Romanya	67
Resim 107. Dac Medeniyetinin Sembolleri, Romanya	68
Resim 108. Valcamonica, İtalya	68
Resim 109. Figurines made of tumbag, Gold Quimbaya Culture, Colombia, British Museum	68
Resim 110. Yöresel Kıyafet Üzerine Nakış, Romanati, Romanya	68
Resim 111. Güneş Tasvirli Seramik, Olt, Romanya	69
Resim 112. Seramik Üzerinde Fitomorf Dekor, Oboga-Olt, Romanya	69
Resim 113. Tarih ve Arkeoloji İl Müzesi, Suci de Sus, Baia-Mare, Romanya	69
Resim 114. Harita	70
Resim 115. Pintadera, Cucuteni, 4450-4200 İ. Ö.....	71
Resim 116. Calendar Ciclic / Döngüsel takvim, Cucuteni	71

Resim 117. Calendar Ciclic / Döngüsel takvim, Cucuteni	71
Resim 118. Cucuteni	72
Resim 119. Cucuteni, Romanya	73
Resim 120. Amfora, Muzeul Judetean Botoşani, Romanya	73
Resim 121. Cucuteni, Romanya	74
Resim 122. Üst resimler: Seramik, Cucuteni Alt resim: Neolitik dönem, Cucuteni .	74
Resim 123. Altın Kap, Cucuteni	74
Resim 124. Labirent (Spiralin Yaşam Çiçeğine olan bağlantısı üzerine) Chartres Katedrali Labirenti, Fransa	75
Resim 125. Kapı Üzerinde Ağaç Oyma, Tara Maramureşului, Romanya	76
Resim 126. Neagoe Basarab Mezar Taşı, Curtea de Argeş Kilisesi, XVI. YY, Romanya	76
Resim 127. Mitolojik Motif, Fırıldak (Aylar ve Mevsimlerin Döngüleri) ve Güneş Rozeti, Çeyiz Sandığı, İsviçre, Almanya ve Danimarka Toplumlarında (bu örnek araştırılmış her iki sembolü içermektedir.)	76
Resim 128. Hayvan	78
Resim 129. Heykelcik	78
Resim 130. Heykelcik	78
Resim 131. Heykel	78
Resim 132. Çizim	78
Resim 133. Semboller	78
Resim 134. Noxur Mezarlığı, Türkmenistan	78
Resim 135. Mezarlık	78
Resim 136. <i>Pilgrim's Progress</i> adlı kitaptan	79
Resim 137. Sandro Botticelli Divine Comedy - La Carte de l'Enfer.....	79
Resim 138. Cornelis Anthonisz Babil Kulesinin Yıkılışı Gravür, 1547	80
Resim 139. Pieter Bruegel The Elder The Tower of Babel, 1565	80
Resim 140. Bedford Hours Babil Kulesi, 1410-30	81
Resim 141. Mikalojus Ciurlionis <i>Cycles Peri Masalı</i> , 1909	81
Resim 142. Gustav Klima Pallas Athene, 1898	82
Resim 143. Gustav Klimt Hygieia (Medicine adlı eserinden detay), 1900-1907	82
Resim 144. Gustav Klimt Portrait of Adele Bloch-Bauer.....	83

Resim 145. Gustav Klimt Stoclet Freize The Tree of Life	84
Resim 146. Babil Kulesi	85
Resim 147. M. C. Escher	85
Resim 148. Sphere Spirales, 1958.....	85
Resim 149. Mavi ve Turuncu Soyut Spiral	86
Resim 150. Zebra, 1977	86
Resim 151. Cucutence	87
Resim 152. Gelu Costea	87
Resim 153. Monument from the Earth to the Sky, Munich, 1895	88
Resim 154. Vladimir Yevgrafovich Tatlin Tatlin's Tower, 1919	89
Resim 155. Taklin Maketi	89
Resim 156. Vladimir Tatlin Monument to the Third International, 1920.....	89
Resim 157. The Spiral Column, 1983	90
Resim 158. Vernon Constantine War Memorial, 2006.....	90
Resim 159. Gill Hobson Spiral Blue Dublin Castle, İrlanda, 2007	91
Resim 160. Balinese I Believe I Will Get There, 2017 National Museum of Indonesia, Jakarta, Indonesia.....	91
Resim 161. Robert Smithson Spiral Jetty Rozel Point, Great Salt Lake, Utah, 1970.....	92
Resim 162. Luis Garcia Calle Antonio Maura Madrid, İspanya, 2007	93
Resim 163. İyonik İyonik stil sütün (volüt) I. yüzyıl M. Ö Marsilya	94
Resim 164. Chapiteau	94
Resim 165. Great Mosque of Samarra (Irak) 9. yüzyıl	95
Resim 166. The Tulip Stairs, Queen's House Greenwich, London, UK 1616-1619	95
Resim 167. Antoni Gaudi Casa Batilo, Barcelona, İspanya, 1877.....	96
Resim 168. Cecil Brewer Heal's Londra, İngiltere, 1916.....	96
Resim 169. Jenő Bory Bory Castle, Székesfehérvár, Macaristan, 1923-1959	96
Resim 170. Gorgeous Quinta da Regaleira Palace in Sintra Lizbon	97
Resim 171. Giuseppe Momo (tasarımcı mimar) The Vatican Museums Vatican, 1932	97
Resim 172. The Guggenheim Museum Frank Lloyd Wright (tasarımcı mimar), 1959	98

Resim 173. Chapel of Thanksgiving Dallas, USA, Philip Johnson (tasarımcı mimar), 1976.....	98
Resim 174. Ribbon Chapel in Hiroshima Japonya, Hiroshi Nakamura & NAP Architects, 2014	98
Resim 175. Headquarters of Audemars Piguet in Le Brassus BIG (tasarımcı şirketi)	99
Resim 176. Kostel Panny Marie_Mala Strana, Prag	99
Resim 177. Cunda Greek Orthodox Cathedral, Alibey Köy	99

GİRİŞ

İnsanoğlu var oluşundan bu yana iletişim kurabilmek için çeşitli ifade yolları aramıştır. Tarihin en eski çağlarından bugüne kadar insan önce kayalar üzerine, daha sonra çeşitli zeminler üzerine çizim yaparak kendisini, başka insanları ve etrafında olan olayları, tanık olduklarını ifade etmeye çalışmıştır. Mağaralarda bulunan ve bazıları binlerce yıl yaşında olan resimler, bugüne kadar gelerek bu iletişimi sağlayan kanıtlar olmuşlardır. Bu çizimler, çağlar boyunca çeşitli algı ve inançlara sahip şekillendirmelerine rağmen, toplumlar arasındaki iletişimi sağlamış ve gelecek kuşaklara aktarılmıştır (Resim 2, 3). Semboller doğrudan bir insan veya hayvanı resmetmelerinin yanı sıra ayrıca olguları ve olayları da tanımlayabilir veya bunlara açıklayıcı nitelikte kullanılabilirler. Sembollerin sadece olay, olgu veya kişilere anlam yükleme misyonları yoktur, ayrıca çeşitli faaliyetler için de belirleyici olarak kullanılabilirler. Sembollerin ilk izlerini Meral Batur Çay şöyle açıklamaktadır:

“Sembolün keşfi, ilk insanın hem birbirleri ile iletişim kurmak hem de korkuları, inancı, büyüsel ritüelleri ve bunlara bağlı olarak gelişen süreçte gücü elinde tutma arzusu ile olmuştur.”¹

Batur Çay’ın da belirttiği gibi semboller ilk aşamada belirli şeylerin göstergeleri olmuş, fakat bunun ötesinde insan davranışları politik bir hale bürünmeye başladıkça semboller de bu politikleşme sürecinin göstergeleri olarak kullanılmışlardır. Modern insan da atalarına benzer şekilde yüzyıllardır kullanılan bu simgeleri benzer bir amaç ile kullanır. Yine Batur Çay’a göre *“çalışmalarında kendine yakın içsel duyularına karşılık gelen imgeleri arayan ressam bulduğu imgeleri duygu ve düşüncelerine uygun işaretlere dönüştürür.”²*

Bu ilkel dönemlerde, konuşma ve yazı dili gelişmeden önce, insanların iletişim kurabilmek için kullandığı metin çizimler, sembol ve işaretlere dönüşmüştür. Bu konuda Nimet Ertaş Keser sembolü/simgelyi şöyle tanımlamaktadır:

¹Meral Batur Çay, Türk Resminde Portre Konulu Eserlerde Sembol, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2016, Cilt 18 Sayı 2 (295-306), s. 305.

² Batur Çay, a.g.e., s. 305.

“İletişim kurma, ileri aktarma, bilgi verme amacı içeren gösterge; başka bir şeyi temsil eden edim ya da şey. Bir simge, belli bir toplumda iki eleman arasında sürekliliği koruyan uzlaşımsal ya da rastlantısal, nedensiz bir belirtkedir. Simgeler genelde pek çok şeyi gösterirler. Simge ile gönderge (dış dünya nesnesi) arasındaki bağ her zaman nedensiz/keyfi değildir. Bu göstergelerin anlamı, her zaman bunları kullanan insanlar arasındaki bir uzlaşmaya bağlıdır. Simgede gösterenle gösterilen arasındaki ilişki nedensiz ancak uzlaşımsaldır. Bazı trafik işaretleri böyle göstergelerdir. Terazi, adaletin simgesidir. Kalp, aşkın simgesidir. Bunlar arasında keyfi olamayan bir kişi vardır. Sözcükler, sayılar birer simgedir. Ancak bunlarda gösteren ve gösterilen tamamen keyfidir ve uzlaşımsaldır.”³

Ertaş Keserin de belirttiği üzere metin yaratırken kullanılan sembollerin anlaşılması için karşılıklı bir anlaşma gereklidir; fakat, işaretlerle dolu yaşadığımız bir dünyada bazen bir işaret/sembol, bir tarihi olay, bir konsept, bir toplumun dilinden veya kültüründen bağımsız bir anlam iletebilir. Kültürel kimliği veya bilimsel bir bilgiyi taşıyan semboller sayısızdır. Alparslan Salt da araştırmasında aynı fikri vurgulamaktadır: “Yeryüzünde ilk uygarlıklardan günümüze dek kullanılan sembollerden bilinenlerin sayısı onbinlercedir.”⁴ İnsanlık bir anlam iletme, kendisini ifade etme kaygısıyla zaman içinde bu onbinlerce sembolü kullanagelmiştir. Bu çeşitlilik içerisinde kimi semboller diğerlerine göre daha evrensel kalmayı başarmış ve dünyanın çeşitli yer ve zamanlarında sık sık karşımıza çıkar olmuşlardır. Göstergenin evrenselliğine işaret eden bu özellikleri de onları çalışmamızın ana konusu yapmıştır.

³ Nimet Ertaş Keser, *Sanat Sözlüğü*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2009, s. 314.

⁴ Alparslan Salt, *Ansiklopedi - Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller*, Ruh ve Madde Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2018, s. 5.

1. KAVRAMLARIN TANIMLARI

1.1. İşaretler

Günlük hayatımızda her ortamda işaretlere rastlamaktayız. Bu simgeler yaptığımız birçok işte yer alıp yol gösterendirler. Çevremizde bulunan işaretleri kimi zaman bilinçli olarak bizi yönlendirmesine izin veriyor, kimi zaman da farkında olmadan onların hayatımıza girmeleri izin veriyoruz. Örneğin yeni bulunduğumuz bir mekanın giriş ve çıkış kapılarını bulabilmek için bu işaretleri bilinçli olarak ararken, başka ortamlarda sadece işaretlere göre yolumuza devam edebiliyoruz.

İşaret, bir obje, gerekli spesifik bir bilgi veya yön belirlemektir. ‘İşaret’ kavramı, köken olarak Latince’deki *signum* kelimesinden gelmektedir ve temsil ettiği olgu veya olayı doğrudan bir şekilde temsil eden göstergelerdir. İşaret ve sembol kavramları genellikle birbirini yerine kullanılan kelimeler olsa da dikkat çekici bir farkları vardır. Latince *symbolum* kelimesinden gelen sembol ise temsil ettiği olgu veya olay karşısında duygusal tepkiler uyandırmaktadır.⁵ Konfüçyüs bu konuda görüşünü “işaretler ve semboller, kelimeler ve kanunları değil, dünyayı hizalamaktadır” diye özetlemektedir.⁶ Eğer işaret ve semboller doğrudan kelimelerin yerlerine kullanılsalardı insanın yaratmak istediği metnin yaratmasına yardımcı olamazlar, sadece fiziksel objelerin yazıdaki karşılığı olurdu.

1.2. Semboller

Sembol kavramının tanımına baktığımızda, birçok sanat tarihçisinin farklı ifadelerle benzer anlamlar verdiklerini görebiliriz. Örneğin Adnan Turani sembol sözcüğünü şöyle tanımlamaktadır:

⁵ Clare Gibson, *Ghid Ilustrat Semnificatii și Origini Semne&Simboluri*, Editura Aquila’93, Oradea, 1998, s. 7.

⁶ Gibson, a.g.e., s. 7.

“Sembol – (Fr. symbole; İng. symbol; Alm. sinnbild; Arap. remz, timzal). Bir şeyin tanıtıcı, temsil eden biçim, alamet. Soyut bir fikri ifade eden timsal. Alegorinin sembolden farkı, sembolün soyut biçimli olmasıdır.”⁷

Daha önce de belirtildiği üzere sembolün önemi, işaretten farklı olarak sadece fiziksel dünyayı tanımlaması değil, soyut anlam yükleme misyonuna da sahip olmasıdır. Clare Gibson *işaret*’i tanımladıktan sonra *sembol* için şöyle devam etmektedir:

‘Sembol’ kelimesinin kökeni antik Yunan’da geleneksel bir adetten gelmektedir/yatmaktadır. Bir grup insan bir seramik parçasını kırıp her oluşan parça grubun bir üyesine verilir. Grup yeniden toplandığında seramik parçaları mozaik gibi bir araya getirilerek ‘sumballein’ ile ‘bir araya getirmek’ bu şekilde grubun üyelerinin kimlikleri belirleniyordu.⁸

Gibson’ın da belirttiği gibi verilen örnekte bir topluluk tarafından parçaları kullanılan bir sembolün bir grup bütünlüğü sağlamak gibi bir misyonu da vardır. Tek başına parça bir anlam ifade edemezken bir araya geldiklerinde topluluk gücü, sağlamlığı, bütünlüğü gibi anlamlar da oluştururlar. Özkan Eroğlu da *Resim Sanat Sözlüğü* adlı kitabında sembolü “bir kavramı, bir düşünceyi belirten, onun simgesi, niteliği, amblemi olan işaret, canlı varlık ya da nesne” olarak tanımlamaktadır.⁹

Birmingham Üniversitesi Arkeoloji ve Antikite Enstitüsü’nden Dr. Jeffrey I. Rose, National Geographic’in Göbeklitepe Belgeseli’nde Kariye Kilise’sindeki mozaikler için yaptığı araştırmada semboller hakkında şöyle bir açıklama yapmaktadır:

“Tarihi Kariye Kilisesi günümüzden yaklaşık 1600 yıl önce yapılmış ve 859 yıl sonra yeniden inşa edilmiş. Duvarları süsleyen mozaikler ise, Hıristiyanlığa dair tasvir sanatının nadir örneklerinden biri. Herhangi bir ibadethaneyi süsleyen sembollerin ifade ettikleri, orada toplanan herkes

⁷ Adnan Turani, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, 7. Basım, İstanbul, 1998, s. 123.

⁸ Clare Gibson, *Ghid Ilustrat Semnificatii și Origini Semne&Simboluri*, Editura Aquila’93, Oradea, 1998, s. 7.

⁹ Özkan Eroğlu, *Resim Sanatı Sözlüğü*, 2. Basım, Nelly Sanat Evi Yayınları, İzmir, 2006, s. 315.

tarafından bilinir. Sembollerin görevi, insanların paylaşılan inançlar vasıtasıyla bir araya getirmek ve ortak değerlere sosyal bir bütünlük sağlamaktır. Farklı bir kültürden gelseydim ve Hıristiyanlık hakkında hiç bir şey bilmiyor olsaydım, bütün resimlerin süslemelerin benim için hiç bir anlamı olmayacaktı. Sembollerin ifade ettiği anlamları bilmeseydim, bu yapıda ne amaçla kullanıldığı da bilemezdim o zaman.”¹⁰

Çalışmanın ana sorunsallarından birini (sembolün evrenselliği) oluşturan olguya dikkat çeken Rose’un açıklamasına göre eğer semboller sadece kendi toplumlarının inanç ve kültürlerin anlamını taşıyorlarsa, o zaman semboller kültürlerarası iletişimi nasıl sağlamakta ve nasıl bir süreçte gelişim gösterip evrenselliğe ulaşmaktadır? Demek ki, sembol belli bir kültürden doğmasına rağmen insanlığın kolektif bilinçaltı aynı veya benzer bir sembolün başka bir kültürde de oluşmasına zemin sağlamış ve böylece ortaya evrensellik olgusu çıkmıştır.

1.3. Sembolizm

Bazı işaretler her toplum için bilinen işaretlerdir çünkü ya aynı ya da benzer bir olguya işaret ederler. Örneğin, yol gösteren veya insanoğlunun temel ihtiyaçlarını karşılayan işaretler genelde birbirlerine bezerler çünkü evrensel ihtiyaçları giderme misyonları vardır. Ancak semboller daha kompleks bir anlam taşımaktadır.

“Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene” adlı kitabında sembolizm nedir sorusuna Necmettin Ersoy “*sembollerin dilidir veya evrenselleşmiş sessiz bir konuşma lisanıdır*”¹¹ diye cevap vermektedir. Sembollerin kelime yerine geçmekten ziyade bir bağlam yaratma özellikleri olduğundan kendi dillerini oluşturabildikleri söylenebilir. Sembolizmin bağlam yaratma gücü konusunda Ersoy şöyle devam etmektedir:

“Sembolizm (Simgebilim), olayların, objelerin (nesnelere) ve kullanılagelen deyim ve sözcüklerin, daha çok dinsel, felsefi ve estetik açıdan yorumunu yapar bir sistemdir. Sembolizmin amacı, bu saydıklarımızı edebi veya somut

¹⁰ Jeffrey I. Rose, National Geographic Göbeklitepe Belgeseli.

¹¹ Necmettin Ersoy, *Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene*, İstanbul, 1990, s. 11.

yaklaşımlardan çok, duygu ve düşüncenin sembolik (simgesel) ve soyut ürünü gibi tanıtmak ve yansıtmaktır. Diğer bir deyişle, dış görünüşlerinin bir hayli ötesinde, kişinin hayal gücü ve kültür yeteneği ile bakış açısının yönü ve boyutları oranında, onların içinde gizli, örtülü kalmış olan başka anlamlar arayıp bulması ve bunları dile getirmesidir.”¹²

Necmettin Ersoy’un da belirttiği gibi sembolizm fiziksel olanın yansıması olmanın ötesine gittikçe daha soyut bir anlam taşımaya başlar. Sembolizmin başka bir tanımını da Necmettin Ersoy şöyle yapmaktadır: “Elle tutulmayan şeyleri, ruhsal olayları, göze hitap eden simgelerle anlatmak.”¹³ Ersoy’un tanımladığı üzere semboller yine belli bir pragmatik bağlam oluşturarak izleyicisine bir metin oluştururlar.

1.4. İmgeler

İmgeler de semboller gibi belli bir pragmatik bağlam oluşturma yetisine sahip göstergelerdir. Sembollerden farklı olarak imgeleme sürecinin daha bireysel bir süreç olduğu sonucuna varılabilir çünkü semboller onu yaratanın vermek istediği bağlamı taşıma görevindeyken imgeleme sembolü gören kişinin aklındaki yansıma olarak tanımlanabilir. Nimet Ertaş Keser *imge*’yi şöyle değerlendirmektedir:

“Gerçekliğin zihindeki yansıması. Bir şeyin, fikrin ya da kişinin zihindeki izlenimi, düşüncesi veya resmi. İmge gerçekliğin tıpatıp kopyası değil; gerçekliğin zihni süreçlerle yeniden kurulmuş biçimidir ve bu nedenle yeni bir şeyi temsil eder. İmge çok kapsamlı ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Zihinde imge oluştururken, sadece algılanan gerçeklik değil kişinin geçmiş yaşantısı ve deneyimlerinden o anki duygusal durumuna kadar birçok farklı öge etkide bulunur. Yaşantının; deneyim ve birikimin zenginliği ölçüsünde imge alanı da genişler. İmge, hem düşünsel alanda hem de görsel alanda var olabilir.”¹⁴

¹² Necmettin Ersoy, *Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene*, İstanbul, 1990, s. 11.

¹³ Ersoy, a.g.e., s. 11.

¹⁴ Nimet Ertaş Keser, *Sanat Sözlüğü*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2009, s. 168.

Ertaş Keser imgenin kişsel değişkenlere göre algılanmasının oldukça değiştirilebilir bir tarafını vurgulamıştır. Geçmiş yaşam deneyimleri, içinde bulunulan ruh hali gibi etmenler imgenin bireysel algılama süreci olduğunun bir diğer göstergesidir. Sembolizmi gerçekleştirebilmek için ise metni yaratanın, yani sembolü üretenin, de iç dünyasının göz önünde bulundurulması gerekir. Meral Batur Çay bir ressamın imgelerini ifade aracı olan işarete nasıl dönüştürdüğünü şöyle açıklamaktadır:

“Çalışmalarında kendine yakın, içsel duyularına karşılık gelen imgeleri arayan ressam, bulduğu imgeleri duygu ve düşüncelerine uygun işaretlere dönüştürür.”¹⁵

Batur Çay’ın da ifade ettiği üzere imgeyi bilinçaltında oluşan bir işaretçi olarak algılasak dahi insanlığın toplu bilinçaltına işlenmiş motiflerden dolayı imge bir noktada, ve bireysel bir süreç olmasına rağmen, kolektif bir metnin ürünü olarak tüm insanlığa mal olur.

1.5. Kültür

Simge, sembol, imgel ve sembolizm kültür olgusundan ayrı düşünülemez. Kültürün de ayrıca bir tanımını yapmak gereklidir. Sembolizmin vermek istediği bağlam, kullanılan göstergeler, atfedilen anlam ve çıkarılan anlam içinde yetişilen kültüre de bağlı olduğundan kültür tüm bunların bir bağlayıcısı olarak kabul edilebilir. *Kültür* sözcüğüne baktığımızda Nimet Ertaş Keser ‘Sanat Sözlüğü’ adlı kitabında kültürü şöyle tanımlamaktadır:

“Kültür, günlük dilde şu üç anlama işaret etmektedir: 1. Estetik ve entelektüel eğitim aracılığıyla biçimlenmiş insani incelik ve sanatsal aktiviteler (klasik bale, opera), yani kültürün estetik tanımı, bir halk ya da grubun yaşam biçiminin bütünü, yani kültürün etnografik tanımı ve son olarak biçimlenmiş sembol örüntülerinin sistemi, yani kültürün sembolik tanımı. 2. Sanatta ise terim, belirli bir dönemin, sınıfın ya da toplumun ifadesini, özellikle

¹⁵ Meral Batur Çay, *Türk Resminde Portre Konulu Eserlerde Sembol*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2016, Cilt 18 Sayı 2 (295-306), s. 305.

entelektüel, artistik eylemleri ve bunlar aracılığıyla ürettiği işleri anlatmak için kullanılır.”¹⁶

Bu tanım içerisinde Nimet Ertaş Keser, Carl Andre'nin açıklamasını da eklemektedir: “Sanat bizim yaptığımız şeylerdir, kültür ise bizim için yapılan şeylerdir.”¹⁷ Andre'nin tanımından yola çıkarak denilebilir ki sanat ve kültür arasında pragmatik açıdan kaçınılmaz bir ilişki vardır. Sanatın yarattığı sembolizm ve buna bağlı olarak sembolizmin getirdiği bağlam ancak kişinin bağlı olduğu kültürün koşullandırılması ve öğrettikleri ile edinilebilir.

¹⁶ Nimet Ertaş Keser, *Sanat Sözlüğü*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2009, s. 195.

¹⁷ Ertaş Keser, a.g.e., s. 195.

2. SEMBOLLER ÜZERİNE

2.1. Sembollerin Kısa Tarihçesi

İnsanoğlu görsele dayalı bir dünyada hayatını sürdürmektedir. Çoğu zaman işaretlere göre anlam çıkarmaktadır. Sembollere dönüşen bu işaretler sayesinde insanların arasında ortak bir iletişim dili oluşturulmuştur. Bu semboller bazen evrensel iken, bazen de toplumsal ve kültürel bazlı olabilir.

Sembol sözcüğünü araştırdığımızda Adnan Turani ve Clare Gibson'dan farklı olarak Alparslan Salt sözcüğün etimolojisini ve anlamını şöyle açıklamaktadır:

“Sembol sözcüğünün kökeni, eski Mısır dilindeki symbolon sözcüğünün Grekçe'ye geçmiş hali symballein fiilidir, 'birlikte tartışmak, birlikte birleştirmek, bir arada toparlayıp bağlamak' anlamına gelir. (...) Kısaca, 'evrensel bilgi ve hakikatlerin basit ve sade öğelere indirgenerek ifade edilmesi' olarak tanımlanabilir.”¹⁸

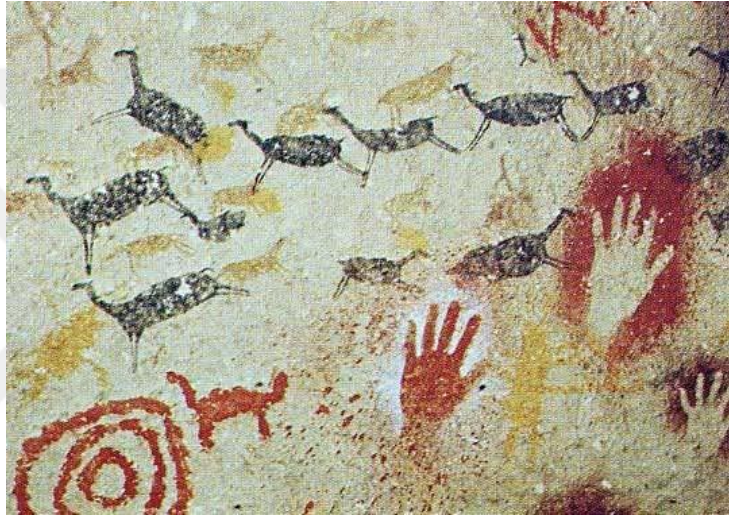
Semboller aracılığıyla verilmek istenen anlam kimi zaman bir hikaye olabilirken, bu formlar coğrafyalar arasında yolculuk etmeye başladıkça farklı amaçlarda da kullanılmaya başlanırlar. Necmettin Ersoy bu konuda şunları yazmaktadır:

“Zaman içinde, bu semboller yazının icat edilmediği veya okuma yazmanın pek yaygın olmadığı değişik evrelerde ve uygarlıkların kültürlerinde, aynen veya temelde yatan amaca bağlı kalarak, bazen biraz stilize edilerek, mitolojik inançların doğrultusundaki olguların tanıtımı ve özellikle dinlerin eğitim ve öğretiminde bir araç olarak kullanılmışlardır. En ilginç olanlarına yer verdiğimiz bu sembollerle birlikte diğer canlı-cansız objelere, olay ve kavramlara da değindik. Bu açıklamaları dünyaca tanınmış ilim adamları, yazarlar, uzmanların kişisel görüş ve yorumları olduğuna, ancak bunlara

¹⁸ Alparslan Salt, *Ansiklopedi- Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller, Ruh ve Madde Yayınları*, 4. Baskı, İstanbul, 2018, s. 5.

zaman zaman kendi fikir ve yorumlarımızı da eklediğimizi işaret etmek istiyoruz).”¹⁹

İlkel insanın çizim örnekleri Altamira (Resim 1) ve Lascaux mağarasında (Resim 2) da bulunmaktadır. Fransa’da bulunan Lascaux mağarası paleolitik ve neolitik çağlardan 30.000 sene öncesinde oluşmuştur. Buradaki duvarlara avcı ve hayvanların desenleri ile birlikte geometrik formlar da kazınmıştır. Spiraller, çizgiler, ve çemberler dönemin anlamlarını taşımaktadır. Bunlar bazen doğadan bilinen bir formu taklit ederken, kimi zaman da bir hayvanı ima etmektedir.

Resim 1. Altamira Mağarası, İspanya

Resim 2. Lascaux Mağarası, Fransa

¹⁹ Necmettin Ersoy, *Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyen*, İstanbul, 1990, s. 70.

Mağara duvarlarındaki bu çizimler insan ve hayvan formlarını betimledikleri için piktogram olarak ifade edilirler. Alfabenin henüz kullanılmadığı bir zamanda hikaye anlatımı için kullanılan şekillerdir. Bu konuda Clare Gibson Lascaux mağaralarındaki çizimlerinin önemini şöyle açıklar:

“Bu piktografik tanıtımlarda, ilkel insan sadece avcılar ve hayvanları değil, ilkel dönemlerin anlamlarını taşıyan geometrik formlar yaratmıştır – daireler, spiraller, çizgiler. Modern çağlara göre bunlar, insanın sorgulama ve düşünebilme özelliğini, ve bulunduğu kaotik dünyaya anlam yüklemek ihtiyacını göstermektedir.”²⁰

Anlam aramak insanda aynı zamanda kendini ifade etme kaygısını da tetiklemiştir. Diğer bir görüşe göre işaret ve semboller, insanoğlunun taşıdığı özellikler ve ihtiyaçlardan oluşmuşlardır.

“Homo sapiensler olarak bizlerin ayırt edici bir özelliği de sorgulayıcı zihnimizdir. Yalnızca yeryüzündeki varlığımızı, neden burada olduğumuzu, neden geldiğimizi, öldükten sonra ne olacağımızı ve bizi kuşatan doğal olayların ardındaki anlamı değil, her şeyi sorguladık. Binlerce yıl içinde, bu sorulara hiç değilse bir ölçüde yanıt verebilmemizi sağlayan çok çeşitli inanç sistemleri geliştirdik. (...) İnanç sistemlerinin bir parçası olarak bize kainatın bir parçası olduğumuzu anımsatan işaret ve sembollerle dolu bir dağarcık oluşturduk.”²¹

İnsanoğlunun kendisini tanıma, nereden geldiğini bilme, etrafındakilerin nereden geldiğini öğrenme güdüsü, onu kendisini ifade etmeye cesaretlendirmiş, bunu yaparken de ilk önce etrafında gördüğü şekilleri taklit ederek onlarla bir anlam yaratma yoluna gitmesini sağlamıştır.

²⁰ Clare Gibson, *Ghid Ilustrat Semnificatii și Origini Semne&Simboluri*, Editura Aquila'93, Oradea, 1998, s. 8.

²¹ Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 6.

2.2. Sembollerin Sürekliliği

Nasıl ki ilk işaretler/ilkel sembolizm insanoğlunun iletişim kurmak ihtiyacından doğmuşsa, benzer şekilde ilkel insan anlam veremediği doğanın fenomenlerine mitolojik anlam yüklemiştir. Doğanın fenomenleri süreklilik gösterdikleri gibi, zaman içerisinde sembollere bunların yansıması da süreklilik göstermektedir. (resim 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33)

Carl G. Jung ise sembolizmin doğası hakkında şunları yazmaktadır:

“Sembolizmin tarihi, her şeye sembolik bir anlam yüklenebileceğine gösterir; varlıklar (taşlar, bitkiler, hayvanlar, insanlar, dağlar ve vadiler, güneş ve ay, rüzgar, su ve ateş) ya da insan yapımı şeyler (evler, gemiler ya da arabalar) ya da soyut formlar (sayılar ya da üçgen, kare ve daire). Aslında kozmosun tamamı potansiyel bir semboldür.”²²

Buradan da anlaşılacağı gibi hem somut hem de soyut her şey sembolizm aracılığı ile ifade edilebilir. Soyut kavramlarda bunu yapmak daha zor gibi görünse de fiziksel objelerin formlarının yardımıyla yine de tasvir edilebilir hale gelirler. Bu yüzden Jung’un da belirttiği üzere içinde yaşadığımız evrenin her somut ve soyut olgusu tanımlanabileceğinden, evrenin kendisi de bir sembol olarak görülebilir.

Resim 3. Hayat Çiçeği, Osiris Tapınağı, Abydos, Mısır

²² Carl G. Jung, *İnsan ve Sembolleri*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 228.

Resim 4. Sümerler, Hayat Çiçeği, Pergamon Müzesi, Berlin

Resim 5. Hayat Çiçeği, Yasak Şehir, Beijing, Çin

Resim 6 .St. Magnus Katedrali Knights Templar Tombstone (mezar taşı), Kirkwall

Resim 7. Hayat Çiçeği, Amistar, Hindistan

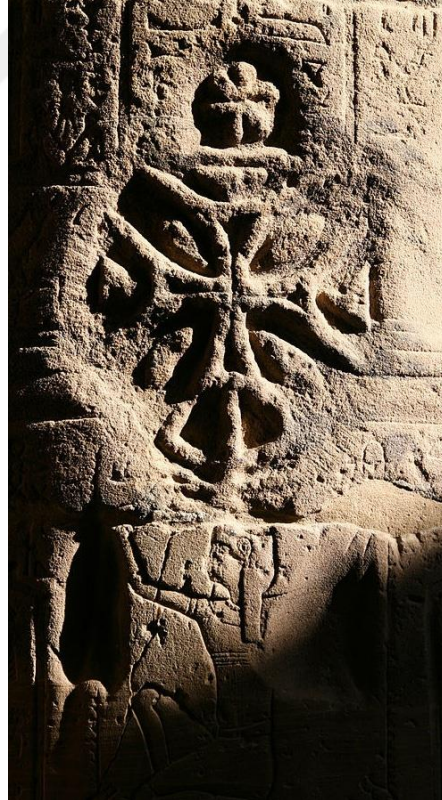
Resim 8. Hayat Çiçeği, Efes

Resim 9. Israil Devlet Müzesi, 20. M. Ö

**Resim 10. Koptik Sanat, Dome, Fresk
St. Paul St. Mercurius Monastırı, Cairo, Mısır**

Resim 11. Koptik Symbol, Mısır

Resim 12. Koptik Sanat

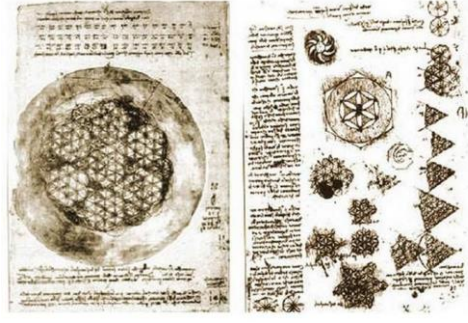
Resim 13. Koptik Sanat

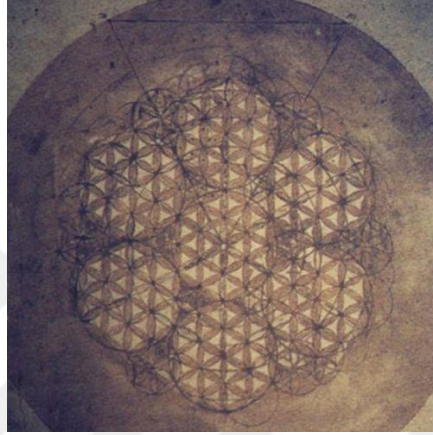
Resim 14. Darfo Boario Terme, Erbanno, İtalya

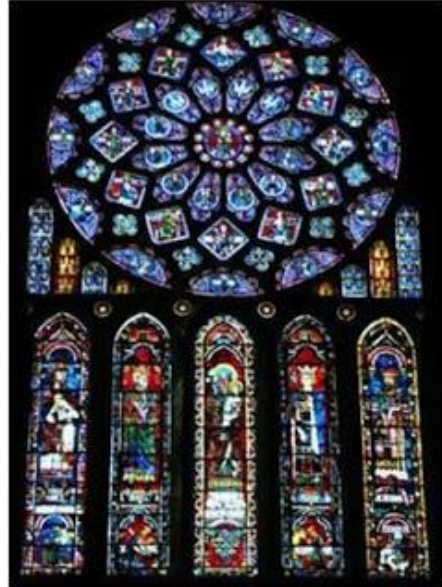
Resim 15. Roman Tile, Cordoba, İtalya

Resim 16. Hayat Çiçeği, Leonardo Da Vinci

Resim 17. Hayat Çiçeği, Leonardo Da Vinci

Resim 18 .Stained Glass Window, Chartres katedrali, Fransa

Resim 19. Ethiopian Haç

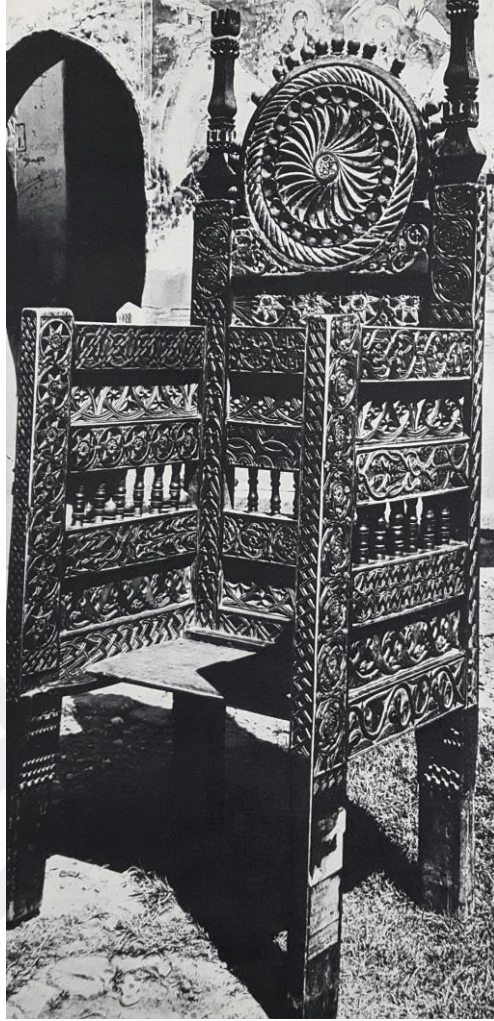
**Resim 20. Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi (duvarındaki yaşam çiçeği)
Kuruçeşme, İstanbul**

**Resim 21. Sadaka taşı üzerindeki yaşam çiçeği
Şeyh Şaban-ı Veli Cami, Kastamonu**

**Resim 22. Sadaka taşı üzerindeki yaşam çiçeği
Şeyh Şaban-ı Veli Cami, Kastamonu**

Resim 23. Taht, Y. y. XV, Moldovita, Romanya

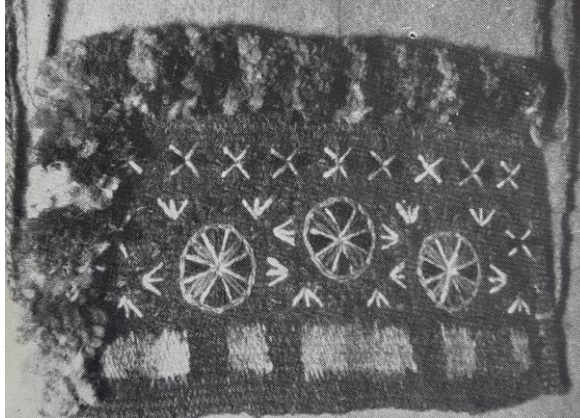
Resim 24. Tara Chioarului, Romanya

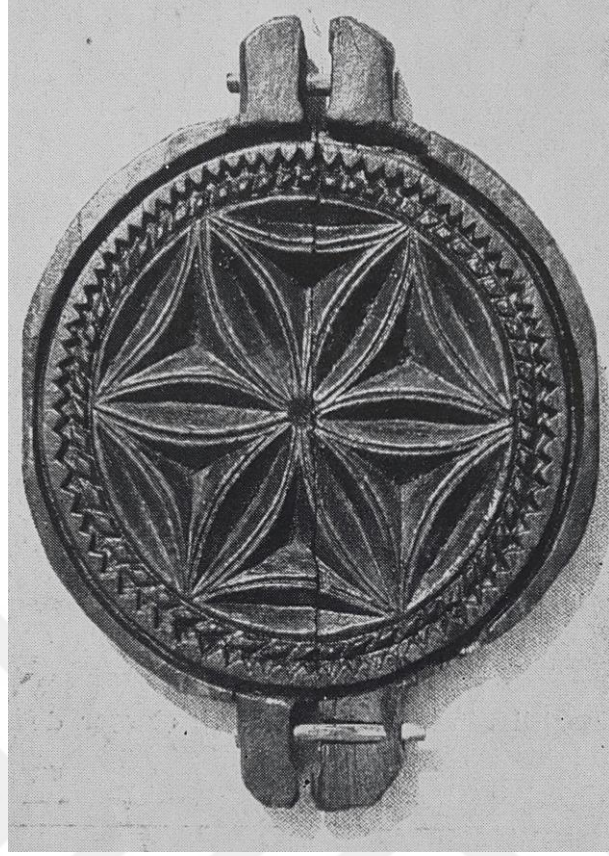
Resim 25. Tara Maramureşului, Romanya

Resim 26. Bahçe kapısı, Tara Maramureşului, Romanya

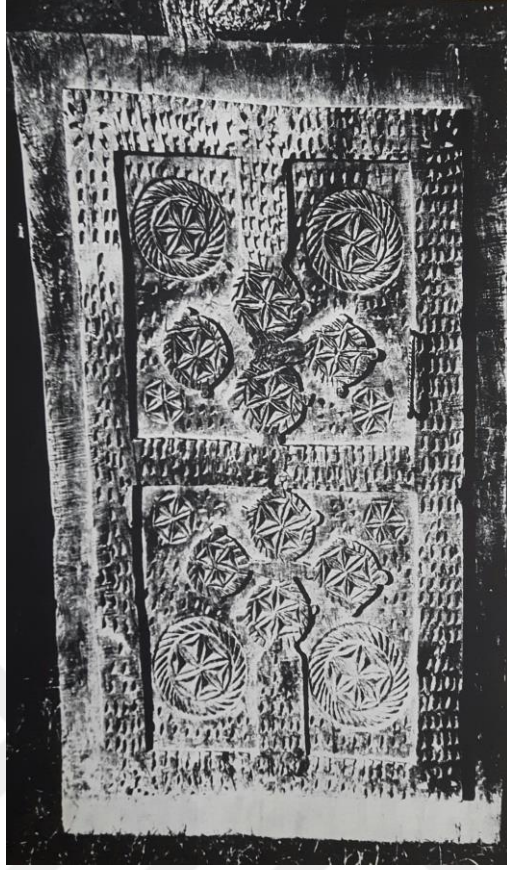
Resim 27. Güneş ve yıldız motifli heybe, Maramureş, Romanya

Resim 28. Mitolojik motif: Güneş Rozeti(hayat ve doğurganlığın sembolü), Tara Vrancei, Romanya

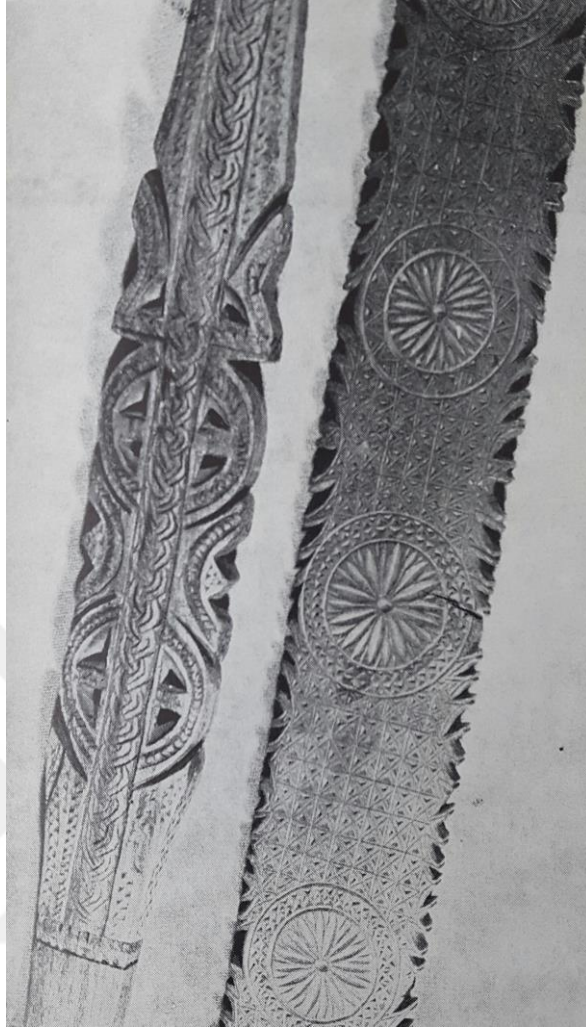
Resim 29. (detay) Foişorul lui Dionisie (Dionisie'nin Evi), Ahşap oyma, Hurezi, Romanya

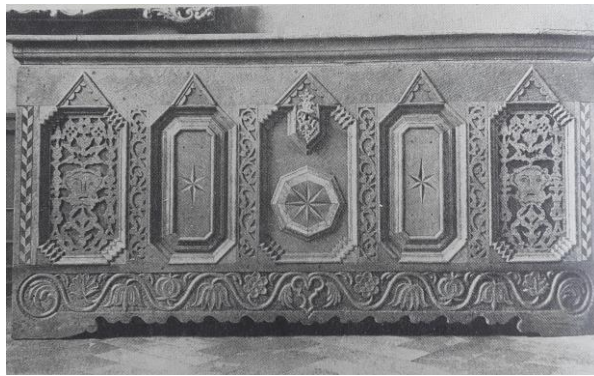
Resim 30. Kilise kapısı, Ahşap oyma, Ciumirna, Romanya

Resim 31. Romen geleneksel sanatında örnekler

Resim 32. Yünden ip yapmak için alet, Transilvania, Romanya

Resim 33. Sandık, Hesaa, Marburg, Romanya

2.3. Sembol Kültür İlişkisi

Sembol kültür ilişkisini açıklayabilmek için hem *sembol* hem de *kültür* arasındaki bağa bakmak gerekmektedir. “İşaretler bize hemen o an ile ilişkili basit mesajlar verir. Sembol ise bir fikri temsil eden görsel bir imge ya da işarettir.”²³ Alparslan Salt bunu “semboller objektif olmakla birlikte, içerikleri bakımından büyük bir sübjektiviteye sahiptirler.”²⁴ şeklinde açıklamaktadır. Bu objektivite-sübjektivite bağının belirleyicilerinden biri de kültürdür.

Dinlerin tarihi üzerine araştırma yapan Mircea Eliade, ve psikanalist Carl Jung gibi farklı bilim dallarında araştırmacılar sanat tarihçilerle birlikte sembol-kültür ilişkisi konusunda önemli yargılara varmışlardır:

*“Görsel her şeyin yapıtaşı olarak şekiller son derece sembolik anlamlar taşıyabilir. İlk çağlardan beri, özellikle de yazının bilinmediği zamanlarda başka türlü kolayca temsil edilemeyecek anlam düzlemlerinin anlatımında kullanılmışlardır. Daire, kare ve üçgen gibi en basit şekiller sembolik olarak bütün kültürlerde yer almış, başka pek çoğu da tasarlanarak sembolik anlamlarla donatılmıştır.”*²⁵

Fizikselden ziyade soyut geometrik şekillerin bile somut anlam kazanarak kültürlerarası bir geçişle kullanılmaları dikkat çekicidir. Romanyalı felsefeci Mircea Eliade'nin yorumu ise şöyledir:

“... ‘Açık’ kültürleri koruyan imgelerin ve simgelerin varlığıdır: Atina kültüründen olduğu kadar, herhangi bir Avustralya kültüründen de hareketle, insanın sınır-konumları, bu kültürleri destekleyen simgeler sayesinde açığa çıkartılırlar. Çeşitli kültürel tarzların, tek olan bu manevi temeli ihmal edilecek olursa, kültür felsefesi olduğu haliyle, insanlık durumu için hiçbir geçerliliği olmayan, morfolojik ve tarihsel bir inceleme olarak kalmaya

²³ Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 7.

²⁴ Alparslan Salt, *Ansiklopedi- Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller, Ruh ve Madde Yayınları*, 4. Baskı, İstanbul, 2018, s. 7.

²⁵ Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 284.

mahkum olacaktır. Eğer imgeler aynı zamanda aşkına doğru bir 'açılım' olmasaydı, ne kadar büyük ve harika sayılırsa sayılısın, herhangi bir kültürün içinde sonunda nefes alınmazdı. Üslup bakımından ve tarihsel olarak koşullanmış herhangi bir yaratıdan hareketle arketipe ulaşılabilir. (...) İmgeler tarih ötesi bir dünyaya doğru 'açılımlar'ı oluşturmaktadırlar. Bu onların en küçük başarıları değildir: farklı 'tarihler' onların sayesinde iletişim kurabilmektedirler.”²⁶

Benzer formların belli aralıklarla, adeta motifler gibi, kullanımları onları belli bir zaman sonra arketiplere dönüştürmeye başlamıştır. Nasıl ki Jung'a göre insan karakterlerinin de anlatılan mitos veya hikayelerde belli arketipsel özellikleri vardır, bu sembollerin de zaman içinde arketipsel bir karakteri oluşmaya başlamıştır. Carl Jung'un sembol-kültür ilişkisi için yaptığı yorum ise, farklı bir bakış açısı getirmektedir:

“Tıbbi bir psikolog sembollerle ilgilenmeye başladığında 'kültürel' sembollerden farklı olarak en başta 'doğal' sembollerde ilgilenir. Doğal semboller psişenin bilinçdışı içeriklerinden çıkarlar; bu yüzden de temel arketipsel imgelerin varyasyonlarını temsil ederler. Pek çok durumda bunların arkaik köklerine, yani en eski kayıtlarda ve primitif topluluklarda karşımıza çıkan düşüncelere ve imgelere kadar giden izleri sürülebilir. Diğer taraftan kültürel semboller bir zamanlar 'ebedi gerçeği' ifade etmek için kullanılmış ve birçok dinde hala kullanılmakta olan sembollerdir. Bundan pek çok dönüşümden, hatta uzun bir neredeyse bilinçli diyebileceğimiz bir gelişme sürecinden geçmiş, böylece uygar toplumlar tarafından kabul edilen kolektif imgeler haline gelmişlerdir.”²⁷

Sonuç olarak diyebiliriz ki farklı toplumlarda aynı semboller tekrarlınsa da, sembollerin anlamları örtüşmeler de belirli olanlar, renk gibi, toplumların inançlarına göre anlam taşıyabilmektedirler. Yani semboller hem kültüre özgüdür, hem de evrenselidir.

²⁶ Mircea Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018, s. 193.

²⁷ Carl G. Jung, *İnsan ve Sembolleri*, Kabalcı Yayıncılık, (Çeviren: Hatice Mukaddes İlgün), İstanbul, 2015, 89.

3. SEMBOLLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Sembolleri sınıflandırmak formlarına bakılarak yapılabileceği gibi temsil ettikleri ve yarattıkları bağlama göre de sınıflandırmak mümkündür. Alparslan Salt'a göre sembollerin sınıflandırılması şöyle yapılmaktadır:

*“Bir sembolün çözülebilmesinde en önemli hususlardan biri sembolün hiçbir niteliğinin gözden uzak tutulmamasıdır. Semboller nitelikleri bakımından yedi kategoride sınıflanır: Biçimsel semboller, renklerle ilgili semboller, sayısal semboller, doğadaki canlı semboller, doğadaki cansız nesnelerin sembolleri, kişi ve kişiliklerle ilgili semboller, olaylarla ilgili semboller.”*²⁸

Ancak “Sembollerin ilk izleri” bölümünde de belirtildiği gibi sayısız olan semboller farklı kriterlere göre de sınıflandırılabilir. Totemler ve ulusal semboller, politik propaganda aracı olarak semboller, ticari semboller, günlük hayatın sembolleri, bilimsel semboller gibi farklı sınıflara ayrılabilirler.

İlkel / İlksel Semboller

Kozmos Sembolleri

- Ateş, su, hava, toprak
- Güneş, Ay, gezegenler, yıldızlar
- İnsan ve evren

Doğanın Sembolleri

Yeryüzü Sembolleri

- Toprak Ana
- Dağlar
- Hava, yağmur, kar, sel
- Mevsimler
- Değerli taşlar, madenler

²⁸ Alparslan Salt, *Ansiklopedi- Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller*, Ruh ve Madde Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2018, s. 6-7.

Doğal Alem / Canlı Varlıklar

- Hayvanlar (yabani ve domestik hayvanlar, memeliler, kuşlar, sürüngenler ve amfibiler, suda yaşayan canlılar)
- Bitkiler (bitkiler, ağaçlar - kutsal ağaçlar, meyveler)

Cansız Varlıklar

Cansız varlıklar olarak nesnelere sayılabilir.

Mitler ve Dinler / Kutsal Semboller

- Şamanizm
- Hinduizm: Şiva, Vişnu, Brahma
- Budizm
- Taoizm ve Şintoizm
- Antik Mısır
- Yahudilik
- Yunan/Roma Mitolojisi - tanrılar ve tanrıçalar
- Hıristiyanlık - İnanç sembelleri, ibadet, haç

Sembollerin dini çerçevede değerlendirilmeleri ise tarih boyunca bir değişime tabi olmuştur. Necmettin Ersoy *Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene* adlı kitabında sembol-Hıristiyanlık ilişkisini şöyle kurmaktadır:

“Sembolizm, özellikle Hristiyan dininde, yüzyıllar boyu kullanılma olanağı bulmuş ve amacına ulaşmıştır. Ancak, ilk kiliselerde uygulanan sembolik betimlemelerin ereği, insan figürlerinin yasaklandığı X. yüzyıla kadar gizlilik iken, Orta Çağ'da, din eğitimine yardımcı olma uygulamasına dönüşmüştür. Günümüzde, özellikle yabancı dili öğrenimi için kullanılagelen ve göze-kulağa hitap eden (audio-visuel) metot benzeri, bu insanlar da resmin okuma yazma bilmeyenlerin yazısı olmasından yola çıkarak, Hristiyanlığı tanıtmak amacıyla, İncil sayfalarını duvarlarda yansıtma gereğini duymuşlardır. Ancak, itiraf etmek gerekir ki, bunlardan bir kısmını bugün, anahtarsız ve

anlatımsız olduklarından, adeta bir süs, birtakım soyut kavramlar dizisi olarak, karşımızda görmekteyiz.”²⁹

- İslam - camiler ve Mekke; namaz ve yazılı kelimeler.

Ezoterizm (Ezoterik) ve Okültizm Semboller

Ezoterik ve okült kavramlarını dini çerçeveden ayrı olarak değerlendirmek gereklidir. Bu iki kavram sistematik dinlerden farklı olarak metafiziği daha gizil bir şekilde açıklarlar. Ezoterizm ve okültizm kavramları ile ilgili Necdettin Ersoy şunları açıklamaktadır:

“Ezoterizm (Ezoterik), Türkçe karşılığı, batini, içrek, içrekçilik veya iç dünya ile ilgili gizli ve somut olmayan olaylarla uğraşan ve bunlarla ilişki kurarak yorumlar yapan, bir bilim dalıdır. Eski filozofların okulunda, onların gizli doktrinlerine verilen bir ad veya sadece o mezhebin esrarına sahip olanlar için kullanılan, bir sıfattır. Okültizm, hemen hemen aynı paralelde, gizli, esrarlı (majik) olay ve olgularla ilgilenen bir bilimdir.”³⁰

- Tılsımlar
- Batı astroloji - Tarot, burç (Çin burçları)
- Doğa Ruhları - Totemler
- Uğurlu semboller

Fantastik Varlıkların Sembolizmi

- Efsanevi yaratıklar
- Ejderhalar
- Havada - Pegasus
- Suda - deniz kızı

Fantastik varlıkları anımsatan en çok bilinen semboller, mitolojik kökenlidir. Günümüze kadar sürekliliğini koruyan, Avrupa toplumlarında bilinen ve logo haline gelenlerden deniz kızı, Medusa veya Pegasus’u örnek verebiliriz.

²⁹ Necmettin Ersoy, *Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene*, İstanbul, 1990, s. 12.

³⁰ Ersoy, a.g.e., s. 13.

Duyguların ve Ruhsal Dünyanın Sembolizmi

- Arketipler – Carl Jung
- İnsan yaşamları (bereket, doğum – ölüm)
- Pinokyo
- Aşk ve evlilik

Toplum ve Kültüre Göre Anlamlarını Değiştiren Semboller

Kimlik Belirten Semboller

- Kraliyet Sembolleri

Kraliyet sembolleri, hanedanlıkların amblemleridir. Bunlar her toplumun hem inancı hem de tarih ile bağlantılıdır. Kral geleneksel görüşe göre Tanrı'nın bir yansıması olarak görüldüğünden inançla ilgilidir, aynı zamanda da tarihseldir.

- Arma amblemleri
- Araçlar ve silahlar
- Üni-formalar

Renkler

Renklerin sembolizmi farklı toplumlar için ayrı anlam taşıyabilir. Örneğin Hıristiyan toplumlarda beyaz masumiyeti anımsatırken, uzak Doğu toplumları için matem anlamına gelmektedir.

Uluslararası İşaretler / Semboller

Uluslararası işaretler birçok toplumlarda tekrarlanan formlardır. Dünyanın her yerinde geçerliliğini koruyan işaretlerdir. Alparslan Salt'a göre sembollerin evrensellikten uzakta, sadece spesifik bir kültüre kapalı kalmaları onları evrensellikten uzaklaştırır ve sembolik değerlerinde azalmaya sebep olur:

“Bir sembol, anlatmak istediği şeyi en kesin, en belirgin, en sade, en doğal şekilde ifade eden işarettir. Sembolizm evrensel bir dildir ve insanlar için en ortak dildir; çünkü semboller farklı dil ve yazı sistemlerine sahip tüm insanlara aynı dilden hitap ederler. (...) Her sembol evrensel değildir. (ya da

tersine, ezoterik tradisyondaki deyişle, 'evrensel olmayanlar sembol değildir' demek daha doğru olur.) Bir sembolün evrensel olması demek, içinde evrensel bir ilkeyi, yasayı ya da hakikati barındırması demektir."³¹

Bayraklar

Bayrakları toplumların kimlik belirten sembolleri veya kültürel kimlik sembolleri olarak da sınıflandırabiliriz. Her sembol nasıl ki anlam taşımaktadır, her toplumun bayrağı kendi inancı ve geçmişı ile alakalıdır.

Para Birimi Sembolleri

Para birimi sembolleri, dünyanın her ülkesinde geçerliliğini koruyan değişmeyen sembollerdir.

Politik semboller

Politik semboller, para birimi sembolleri gibi, değişmeyen tarihle bağlantılı olan sembollerdir.

Tehlikeli Madde Uyarı İşaretleri

Tehlikeli madde uyarı işaretleri genellikle kimyasal ürünler ve maddeler üzerinde bulunmaktadır. Onlar da diğer uluslararası semboller gibi her ülkede geçerliliğini koruyan sembollerdir.

Trafik Sembolleri

Trafik sembolleri trafik kuralları ile birlikte dünyanın her yerinde değişmeyen ve düzen sağlayan sembollerdendir.

"Resimler dil sınırlarını sözcüklerin yapamadığı bir biçimde aşar. Sözelimi üzerine kırmızı bir çizgi çekilmiş sigara dünyanın her tarafında 'Sigara İçilmez' anlamına gelen bir işarettir. Trafik ve diğer kamusal enformasyon işaretlerinde olduğu gibi bir talimatı açıkça ve sözcükler olmaksızın iletirler.

³¹ Alparslan Salt, *Ansiklopedi- Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller, Ruh ve Madde Yayınları*, 4. Baskı, İstanbul, 2018, s. 5.

Daha karmaşık fikirler de müzik ve matematik notasyonu gibi uluslararası kabul edilmiş sembol sistemleriyle sözel olmayan biçimde iletilebilir.”³²

Başka Semboller

Artık dünyada globalleşen bir çağda, medya sayesinde neredeyse bütün toplumlarda görülen birçok sembol uluslararası ortak bir anlam taşımaktadır.

- Paketleme Sembolleri

Paketleme, sembolleri genellikle taşınmak üzere ürünlerin üzerinde veya kargo sektöründe kullanılan işaretlerdir.

- Kalite kontrol sembolleri

Kalite kontrol sembolleri üretilmiş herhangi bir ürün üzerinde yer alan sembollerdir. Tekstilde olduğu kadar, gıda, tarım veya fabrikasyon ürünlerin etiketlerinde de görülmektedirler.

- Kamusal enformasyon işaretleri
- Markalar ve logolar
- Hava durumu sembolleri
- İşaret dilleri ve sinyaller

Bilimsel Semboller / Mesleki Semboller

- Biyolojik Semboller

Biyolojik semboller, çıkış noktaları kesin olarak bilinmese de, günümüze kadar gelerek hemen hemen her toplumda tekrarlanmaktadır. Tıp biliminde iletişim sağlayan en çok bilinen biyolojik sembollerden birisi de kadın – erkek sembolleridir.

- Müzik notasyon

Uluslararası kullanılabilirliği olan bu semboller bugün müzik eseri yazmak ve okumak isteyen kişilerin öğrenerek kullanabileceği bir simgeler bütünü olmuştur.

³² Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 310.

- Matematik sembolleri ve işaretler

Müzik notaları gibi matematik formüllerinde sıkça görülen semboller evrensel kabul edilir ve insanlar tarafından kullanılırlar. Galileo Galilei'ye göre “*matematik, Tanrı'nın evreni yazdığı dilidir.*”

- Nümeroloji – rakamların bilimi

Matematik sembolleri ve işaretleri, sayıların sembolleri, geometride kullanılan semboller ve matematik işlemlerinde kullanılan sembolere ayrılmaktadır. Ancak matematik, antik Yunan kökenli bir bilim olarak önce Avrupa'ya daha sonra dünyanın her yerine dağılarak, evrensel boyutunu korumaktadır. Matematikçi Pisagor, felsefeci Platon, Fibonacci, Leonardo da Vinci, Galileo ve birçok diğer matematikçi ve bilim insanı evrendeki bütüncül/ortak olabilen altın orandan (kutsal orantı) bahsetmektedir. Doğada var olan altın oran, diğer adı ile altın sarmal, her canlının iç strüktüründe bulunmaktadır. Bununla ilgili Esmâ Cıvcır şu yorumu yapmaktadır:

“Pisagorcu ve platoncu fikirler Yeni-Platonculuğa ve Gnostik sistemlere aktarılmış ve kısaca şöyle özetleyebilecek bir sayı gizemciliğinin doğmasına neden olmuştur. Sayılar, düzene soktukları şeylerin karakterini etkilerler. Böylece sayı, Tanrı'yla yaratılmış dünya arasında aracı olur; sayılarla yapılan işlemler izlenirse bu işlemler kullanılan sayılarla bağlantılı şeyleri etkiler.”³³

Buradan da yola çıkarak denilebilir ki matematiksel kesinlik ve beşeri bilimlerin alanları arasında da bir bağ bulunabilir. Formun oluşturduğu düzenden anlam çıkartan çizer ve bu sembolden anlam çıkartan seyirci sayesinde bu bağ oluşur.

³³ Esmâ Cıvcır, *Sanatta Temel Bilimler Semboller ve Kavramlar*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2015, s. 94.

4. SARMAL FORM - FİBONACCİ SPİRALİ

4.1. Sarmal Form - Fibonacci Spirali

Leonardo Fibonacci, Orta Çağ'da çalışmalarını sürdürmüş bir matematikçidir. Fibonacci serisi/dizisine göre her bir sayı, bir önceki iki sayının toplamıdır. Tarih boyunca çeşitli bilim adamları spiral formuna oluşturan ve defalarca tekrarlanan bu formülü, altın oran formül olduğunu gözlemleyebilmişlerdir. Asırlar boyunca gizemini koruyan bu form birçok medeniyetin kültüründe de görülmektedir.

Sarmal form, haç veya kamalı haç-svastika gibi kutsal işaretlerin arasında yer almaktadır. Bu form içerisinde en eski medeniyetler hayatın başlangıcını görüyorlardı. Alparslan Salt bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır:

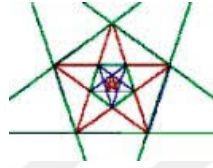
“Her ne kadar bir sembolde görünenden yola çıkılıyorsa da, her sembol, görüneni değil, görünmeyen bir hakikati içerir. Doğaya ait bilgiler deşifre edilmeye başlandığında, ‘doğa-üstü’ denilen alemin ilkeleri anlaşılmaya başlanır; bir başka deyişle, ‘görünür alem’in ilkelerinin keşfi ‘görünmez alem’in ilkelerinin keşfine yardımcı olur. Zaten semboller büyük ölçüde görünür alem ile görünmez alem arasındaki benzerlik, paralellik, daha doğrusu uygunluk üzerine kurulmuştur. ‘Görünür-alem’de ‘görünmez-alem’i gösterebilmek için doğa-üstü (görünmez-alem), kaçınılmaz olarak doğanın (görünür-alem’in) araçları ve olanaklarıyla sembolleştirilmiştir.”³⁴

Sarmal form en eski zamanlardan beri bir ifade biçimi olmuştur. İkel topluluklarda bile rastlanmaktadır. Bazı kaynaklarda *ilksel sarmal* adı ile geçmektedir. Altın oran geleneksel olarak bir deniz kabuğu şekli ile tasvir edilse bile farklı geometrik şekillerle de yakın ilişkisi vardır. David Wells “Geometrinin Gizemli Dünyası” adlı eserinde şöyle ifade etmektedir:

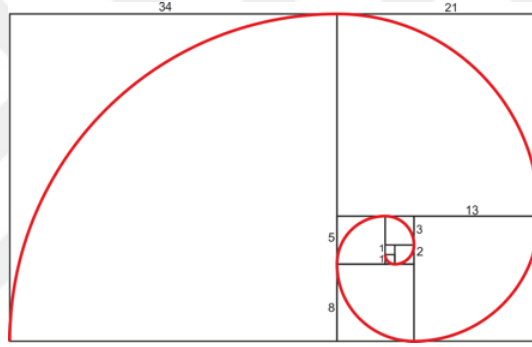
“Altın oran, altın bölme veya kutsal oran, düzgün bir beşgen içine yıldız biçimi bir beşgen çizilirse, altın oran doğal olarak belirir. Dodekahedron (12 yüzlü) ve ikozahedron’da (20 yüzlü) aynı oran belirir; Euclid adı geçen bu

³⁴ Alparslan Salt, *Ansiklopedi- Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller, Ruh ve Madde Yayınları*, 4. Baskı, İstanbul, 2018, s. 8.

polihedron'lar (çok yüzlü) bir çizgiyi kendi deyişle 'aşırı ve ortalama oranda bölerek oluşturmuştur. (...) Bu 'altın dikdörtgen' bu nedenle bir kare ile kenarları yine altın oran bir dikdörtgene bölünebilir. Bu bölme şekilde de görüldüğü gibi sonsuza kadar devam edebilir. Bu köşeler dayanarak bir 'eşit spiral' (logaritmik spiral) çizebilir. Birbirini izleyen daire çeyrekleri bu spiral'e hayli yakın bir spiral oluşturur. Gerçek spiral, dikdörtgenin kenarlarına değmez."³⁵ (Resim 34, 35)

Resim 34. Pentha

Resim 35. Logaritmik Spiral

Necmettin Ersoy'a göre de bu spiral form pek çok canlının biyolojik özellikleri veya bir bebeğin cenin pozisyonu gibi hareketlerinde bulunur ve bu da sembolün evrensel olduğunun kanıtlarındandır.

"Aynı merkezden çıkan dairesel bir hareketin, sonsuza kadar devam ettiği imajını veren bir motif. Spiral ay'ın kozmik sembolizmi ile de bağlantılı olarak tasarlanılıyor. İyonik stil sütun başlıklarının her iki yanda (volüt) adı verilen, kıvrımlara kimi yorumcular koç boynuzlu demekte, diğerleri ise, bunların helezoni (spiral) görünümünü, cenin (fetüs)'in rahmi içindeki şekliyle özdeşleştirip, üretim ve bereket simgesi olduğu düşüncesinde birleşiyorlar. Daha kapsamlı bir yaklaşım, spiral'in doğumun olduğu kadar, ölümden sonra da ruhun sonsuza doğru yapacağı seyahatin çizdiği yol,

³⁵ David Wells, *Geometrinin Gizli Dünyası*, Mavi Ada Yayınları, İstanbul, 2000, s. 8-10.

olduğunu ileri sürüyor. Kariye müzesi mezar şapelindeki (Son Mahkeme) ile ilgili sahnede, bir meleğin güneş, ay ve yıldızların resimlendirildiği ve özellikle spiral görünümlü bir parşömen kağıdı şeklinde figüre edilen evreni kollarının üstünde tutmasını, bu düşsel olayı betimleyici şekilde yorumluyoruz...’’³⁶

Ersoy’un da belirttiği üzere, ve daha önce sembolizmin semantik özellikleri üzerine tartışılan bölümde, böylesi evrensel semboller sadece tek bir olguyu tanımlamaktan ziyade geniş bir semantik yelpazesine sahiptirler. Özellikle spiral form doğum ve ölüm gibi iki birbirine zıt görünen olguyu da tanımlayabilir.

4.1.1. Doğada/Doğal Sarmal Form

Antik Yunan çağının matematikçisi Pitagoras veya felsefeci Platon ve daha sonra Leonardo da Vinci gibi her çağın birçok bilim adamının çalışmalarına göre doğadaki bütün canlıların strüktürünü oluşturan ortak şey altın orandır. Bu altın oran veya Fibonacci spirali olarak adlandırılan düzen, Orta Çağ’da çalışmalarını sürdürmüş olan İtalyan matematikçi Leonardo Fibonacci’nin adını taşımaktadır.

4.1.1.1. Canlı Varlıklarda Sarmal Form

Doğada sadece iç strüktürü olarak değil, çıplak gözle algılanan çeşitli türde sarmal formda olan canlılar vardır. (resim 36, 37, 38, 39)

Resim 36
Parmak izi

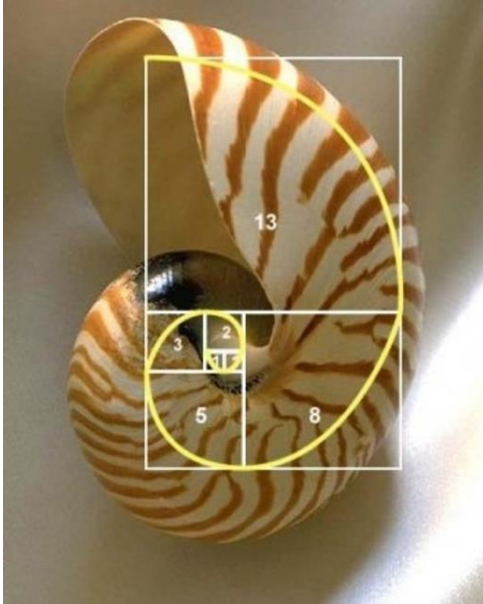
³⁶ Necmettin Ersoy, *Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene*, İstanbul, 1990, s. 281-282.

Resim 37.Sümüklü böcek

Resim 38.Deniz atı

Resim 39.Fosil Salyangoz kabuğundaki Fibonacci spirali

Doğada farklı tür canlılarda sarmal ve helezon formlara da rastlanabilir. Farklı türlerde salyangozlar, deniz mercanları, örümcek ağları, fosiller, denizatlarının kuyrukları, deniz kabukları gibi canlılarda rastlayabiliyoruz. Doğada bulunan sarmalların çoğu logaritmik sarmallar olarak gözlemlenebilir. Sarmal bölmeleri, merkezden uzaklaştığımız ölçüde üssel olarak genişler (Resim 38, 39). Alparslan Salt doğada bulunan sarmal formlarla ilgili şunları yazmaktadır:

“Sembole doğada, salyangoz gibi kimi kabuklularda, koç gibi bazı hayvanların boynuzlarında, sarmaşık gibi kimi bitkilerde, kuşların uçuşlarında, yılanın çöreklenmiş veya bir nesneye sarılmış biçimlerinde, girdapta, hortumda, galaksilerin çoğunun biçiminde, bazı yıldızların, gezegenlerin, Dünya'nın ve Ay'ın uzaydaki hareketlerinde ve DNA moleküllerinin yapısında (kromozomlar çift spiraller halindedir) rastlanır. Mısır hiyerogliflerinde salyangozla temsil edilen spiral birçok tradisyonda yılanla temsil edilmiştir (salyangoz kabuğundaki spiral altın-oran'lıdır). Kimilerince, evrensel bir yasanın üç boyutlu alemdeki biçimsel tezahürü olarak kabul edilen sembole tradisyonlarda bazen tek, bazen çift, bazen de üç spiral olarak rastlanır.”³⁷ (Resim 39)

Salt'ın da belirttiği gibi spiral/sarmal düzen pek çok biyolojik yapıda görülmektedir. Kimi zaman bir DNA dizilimde olduğu gibi kapalı bir düzen ile sonsuza gidebilirken kimi zaman da açık bir düzen ile, genişleyerek sonsuza gidebilir. Bu düzene salyangozların kabuklarında rastlamaktadır. Her iki durumda sarmalın evrenselliğine bir engel olamaz, sadece formun bir varyasyonu olarak görülebilir.

Resim 40.DNA

³⁷ Alparslan Salt, *Ansiklopedi- Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller, Ruh ve Madde Yayınları*, 4. Baskı, İstanbul, 2018, s. 301.

Resim 41. Aloe Poliphylla

Resim 42. Örümcek ağı

Resim 43. Buğday tarlası, İngiltere

4.1.1.2. Havada Sarmal Form

Sarmal form sadece daha somut objelerde gözlemlenmez, zaman zaman da gökyüzünde olan olaylarda da çıplak göze görünebilir. Zaman ve mevsimlerin döngüleri gibi hortumlar da sarmal bir formda gelişen doğal bir fenomendir. (Resim 44, 45)

**Resim 44. Vortex Wallops İslanda
NASA tarafından fotoğraflandı**

Resim 45. Hortum

4.1.1.3. Suda Sarmal Form

Nasıl ki doğal fenomenlerin bir parçası olan hava olaylarında sarmal/spiral formu gözlemleyebiliyoruz, aynı formu hava gibi bir diğer doğal element olan suda da gözlemleyebiliriz.

Resim 46. Musluk suyunun akışı

Resim 47. Denizde girdap

Resim 48. Tsunami

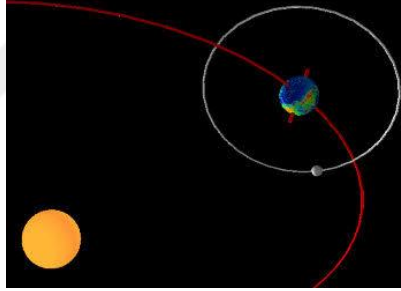
Resim 49. Sörf

4.1.1.4. Evrende Sarmal Form

Dünyada görülen spiral/sarmal form daha önce de belirtildiği gibi doğanın bütün elementlerinde ve hatta kültür gibi soyut bir olgunun içinde de sıklıkla görülürken, metaforik olarak evrensel olarak tanımlanan bu sembol aynı zamanda içinde bulunduğumuz evrenin çeşitli yerlerinde de görülebilir. (Resim 50, 51)

Resim 50. Spiral Galaksi

**Resim 51
Güneş Solar Sistemi Gezegen Spirali**

4.1.2. Hayatta Sarmal Form

4.1.2.1. Hayatta Sarmal Hareketler, Danslar ve Ritüeller

Kültür olgusunun domine ettiği hayatın içinde sarmal forma sıkça rastlanır. Dans bir ritüel olarak eski zamanlardan beri dini veya o kültüre ait bir olguyu ifade etmek için kullanılmış bir hareketler bütünüdür. Sarmal hareket danslar içinde birçok Hindu, Budist, Hıristiyan veya İslam (semazen) toplumlarında görülmektedir. (Resim 54)

“Sarmal danslar – dönerek yaptıkları danslarında semazenler Tanrı bilincine doğru helezonik bir biçimde yükselerek ilerleyen bir yolculuğu canlandırır. Bunlar gibi dairesel danslar gezegenlerin hareketinin yansıtılmasıdır.”³⁸

İslam’daki Mevlevilerin bu ilahi dansı adeta bir DNA sarmalının formunu hatırlatır ve sarmalın dönerek sonsuza gitmesine benzer olarak semazen de aslında ibadetinin bir parçası olarak yaptığı bu hareket ile dönerek ilahi göğe ulaşması olarak görülebilir.

“Çalkalanan Süt Okyanusu – Bu Hindu mitinde sarmal çelişkilerin ortadan kalkışının simgesidir. Yılan Vasuki Mandara Dağı’nın çevresine sarmallar oluşturarak dolanır. Ardından devalarla (tanrılar) asuralar (iblisler) ölümsüzlük iksiri yapmak ve diğer mucizeler için yılanı halat olarak kullanıp dağı kendi etrafında döndürürler.”³⁹

Mevlevilerin ibadetine benzer bir şekilde Hint mitolojisinde de rastlanan sarmal form bu sefer bir hayvanın hareketi ile özdeşleştirilir. Semazenin dönerek ilahi göklere ulaşmasına benzer olarak sarmal halindeki yılanı da ilahi bir mucize elde etmek için kullanılır.

Ortodoks kiliselerde de Hıristiyan ayin, Paskalya, Noel, cenaze, düğün ve vaftiz törenlerinde papaz koro halinde ona eşlik eden din adamları ile birlikte zaman

³⁸ Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 285.

³⁹ Wilkinson, a.g.e., s. 285.

zaman bir sarmal bir hareket içerindedir. Buradan da görüleceği üzere sarmal form evrenselliğine yakışacak şekilde pek çok dinde gerek dini pratiklerde gerek motiflerde görülebilir.

Resim 52. Paten

Resim 53. Bale

Resim 54. Semazen

Resim 55. Kabe, Mekke'de ritüel

Resim 56. Döner küçük çocuk

4.1.2.2. Günlük Hayatta Sarmal Form

Alışkanlık haline gelmiş ve muhtemelen insanoğlunun gıda alanında çalıştığında en çok kullandığı ve verimli sonuç veren hareket sarmal formu takip edenidir (Resim 57).

Resim 57. Gıda olarak

Günlük hayatımızdan sarmal formu takip eden bir başka örnekler su musluğu açma-kapama hareketi, vidanın hareket ettiği yön, belki de birçok kültürde var olan sağ ayakla bir işi başlamak inancı bir hareket olarak incelendiğinde sarmal formunun yönüne götüren hareketin ilk adımıdır.

Resim 58. Yün

Resim 59 .Topaç

Resim 60. Yün yapma işlemi

Resim 61. Buğday, İngiltere

4.1.3. Bilimde Sarmal Form (Fizik)

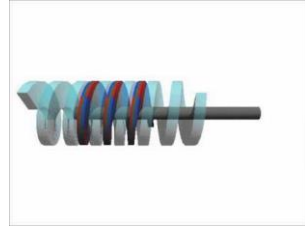
Sarmal formu takip eden belirli hareketler vardır. Bunların arasından en belirgin olanı mekanik fiziğin prensiplerine göre çalışan saat mekanizmasıdır. Benzer bir hareket içinde vida ve motorların tekerlekleri, rulmanlar veya vantilatörler çalışmaktadır (Resim 62).

Resim 62. Saat

Resim 63. Vida

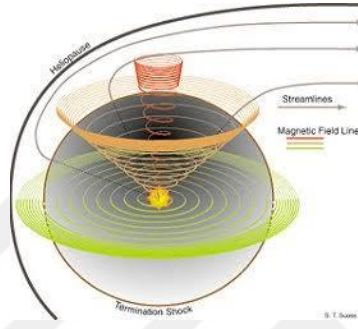
Resim 64. Motor Parçası (Bobinaj)

Resim 65. Mutfak Robotu

Resim 66. Yay

Resim 67. Gezegenler arası Manyetik Alan

4.1.4. Sanatta Sarmal Form - Sanatın Gelişim Çizelgesi

Sanat tarihçilere göre sanat, iki yönde gelişim göstermektedir. Biri, çizgisel gelişim iken, diğeri de sarmal bir güzergâh üzerinde tekrarlanarak bir gelişim göstermektedir.

Sarmal Gelişim Kuramı (Cyclical Theory) üzerinde birçok yazı hayatın her alanında var olan sarmal gelişimi ispatlamaktadır. Örneğin Petrarch'ın "Cyclical Image", Giorgio Vasari'nin "Cyclical Theory - Cyclical Scheme of the Development of the Arts", Avusturya doğumlu Çekoslovak sanat tarihçisi olan Max Dvorak'ın "Cyclic Theory of the Rise And Decline of Civilisation", Johann Joachim Winchermann'ın "Cyclical Theory of Vasary", Oswald Spengler'in "Evolutionary Theory", "Cyclical Conception of History Evolution", "Idea of Progress-Cyclical Necessity of Growth and Decline" adlı yazıları bu yöndeki sarmal hareketi takip eden yükseliş, olgunluk, iniş ve yeniden doğuş teorisini desteklemektedir. Bu konu

ile ilgili Ahmet Cevizci'nin editörlüğünü yaptığı "Felsefe Sözlüğü"nde şöyle bir tanım vardır:

*"Sonsuz dönüş, 1. Genel olarak, evrende hiç bir şeyin bir defalığına ortaya çıkmadığı, geçmişte birçok kez ortaya çıkmış sonsuz sayıda olayın, gelecekte de tüm ayrıntılarıyla ve aynı düzen içinde yeniden ortaya çıkacağı; evrende birtakım dairesel, döngüsel süreçlerin söz konusu olduğu, bu süreçlerin, mevsimlerde, gün-gece, doğum-ölüm, büyüme-çürüme örneklerinde olduğu gibi, aynen tekrarlandığı, bir kaostan doğan evrenin yeniden doğacak şekilde kaosa gideceği inancı. 2. Ölen insanların ruhlarının başka bedenlere girecek yeniden doğduklarını, iyi ya da kötü ruhların yazgılarını aynen yaşadıklarını söyleyen Platon'da ruh göçü öğretisi olarak ortaya çıkıp gelişen öğretisi. 3. Aristoteles'te, dünyanın düzenli olarak ıslaklık ve kuruluk dönemlerinden, insanlığın da gelişme ve çöküş çağlarından geçtiği görüşü. 4. Gerçekliğe ilişkin yasalı açıklamaları reddeden Nietzsche'de, şimdi olup bitenin daha önce sayısız kez ortaya çıkmış, ve gelecekte de, ta olarak aynı şekilde ortaya çıkacak olması durum."*⁴⁰

Görüldüğü üzere sarmal form başlangıçta birbirinin zıttı olarak görülen olguları da adeta uç uca ekleyerek onları birleştirir ve tek bir bütün haline gelmelerini sağlar.

⁴⁰ Ahmet Cevizci, Felsefe Terimleri Sözlüğü, Paradigma, İstanbul, 2000, s. 306.

5. SARMAL ÇEŞİTLERİ VE ANLAMLARI

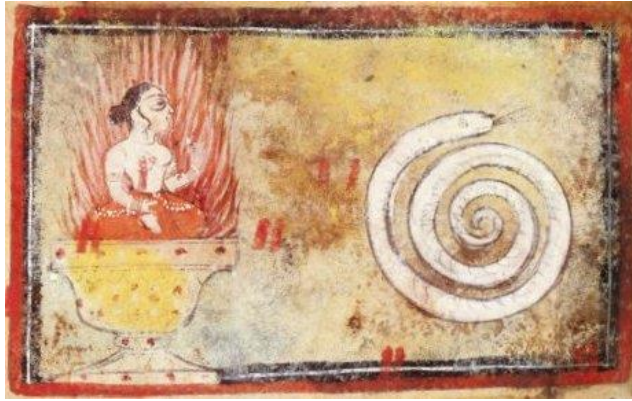
5.1. Tek Sarmal Form

5.1.1. Tek Spiral Form

Tek sarmal forma tarihin her döneminde ve her medeniyette rastlanmaktadır (Resim 69). Eva Rask Knudsen sarmal form üzerinde yaptığı araştırmada bu formu Aborijin ikonografisi ve Maori sanatında “en çok anlam taşıyan ikon” olarak adlandırmaktadır. Knudsen’e göre bu form ebediyeti yansıtmaktadır. Genişlemek ve genleşmek prensibi görselleştirilerek hareket etme noktasını da temsil etmektedir. Sarmal form ne bir başlangıç ne de bitiş noktası içermektedir ya da ne bir merkez ne de çevresi vardır. Onlar yer değiştirerek birbirine geçiş sağlayamaktadır.⁴¹

“Sarmal - eski bir enerji (sarmallar haline aktığına inanılırdı) ve yaşam ritmi sembolüdür. Mayalar için kış gündönümü ve yeni bir yıllık döngünün simgesiydi. Polinezyalıların gözünde de ölümsüzlüğü temsil eder.”⁴²

Farklı kültür ve medeniyetler bu forma birbirinden değişik görünen anlamlar yükleyormüş gibi görünse de, temel prensip her zaman aynı kalır: spiral her zaman bitmeyen bir döngü anlamı verir.

Resim 68. Kuzey Hindistan

⁴¹ Eva Rask Knudsen, *The Circle & The Spiral-A Study of Australian Aboriginal and New Zealand Maori Literature*, Editions Rodopi, Amsterdam, 2004, s. 24.

⁴² Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 285.

5.1.2. Helezon Formu

Helezon formu sarmal formun bir varyasyonudur. Alparslan Salt sarmal formun bir çeşidi olan helezon için şöyle bir tanım yapmaktadır:

“Pek çok tradisyonda rastlanan bir semboldür. Spiral, sözlüklerde, merkezi bir başlangıç noktası çevresinde, merkezden gitgide uzaklaşarak dönen, kapalı olmayan eğri veya bir düzlem, bir koni, bir silindir (bu durumda eğriye helis veya helezon da denir) üzerinde dolanan, birbirine bağlı yaylardan oluşan eğri olarak tanımlanır. (...) Spiralin en önemli özellikleri, sonu olsa da olmasa da bir başlangıç noktasından çıkması, dairesel hareket göstermesi ve ister yatay olarak genişlesin ister dikey olarak hareket etsin dairelerinin hiçbirinin diğeriyle özdeş olmamasıdır. (Dikey yükselen spiralde her halka öncekinden daha yüksektir.)”⁴³

Kathryn Wilkinson “Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk” adlı kitabında helezon formun açıklanmasını şu şekilde yapar:

“Helezon – bereket simgesi de dahil olmak üzere, büyük ölçüde sarmalın sembolik anlamlarını taşır. Çifte sarmal (DNA’daki gibi) insanlığın bilimsel kavrayışının sembolü haline gelmiştir.”⁴⁴ (Resim 40)

Görüldüğü üzere helezon ve sarmal arasında formlarının yüksek oranda benzer olmasından dolayı yakın bir ilişki vardır. Wilkinson helezon formu ile ilgili açıklamaya şöyle devam eder:

“Sarmal helezonla yakından ilişkilidir ve hem biçim hem de sembolik anlam bakımından sıklıkla onunla karıştırılır. Bu şekillerin karmaşık anlamları vardır. En önemlisi Dünya’nın dönüşü, rüzgar ve su girdapları gibi büyük

⁴³ Alparslan Salt, *Ansiklopedi-Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller, Ruh ve Madde Yayınları*, 4. Baskı, İstanbul, 2018, s. 301.

⁴⁴ Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 285.

güçlerle özdeşleştirilmeleridir. Çoğu kültürde sarmal dişi biçimi olarak görülür.”⁴⁵

5.2. İkili Sarmal Form

5.2.1. Çift Sarmal Form

İkili sarmal form veya yabancı literatürde *helicoïdal* adı ile bilinen spiral, tek sarmal formun anlamından çok farklı değildir. Bu terimin anlamın *labirent* formuna daha yakındır: merkezden hareket eden *gelişim* ve aynı zamanda merkeze dönerek *çöküş* anlamını taşımaktadır; doğuş ve ölüm; ölüm ve farklı bir varlıkta yeniden doğuş; kutuplar etrafında farklı yönlerde hareket eden güçler. Sarmal formun yönü, yin-yang sembolün içerisinde var olan siyah alandan beyazı ayıran çizgini hareketini takip etmektedir. Evrenin enerjisi iki tane ritimden oluşmaktadır: merkezden dışa doğru oluşum ve merkeze doğru dönüş. Bundan yola çıkarak denilebilir ki her ölüm yeni bir dönüş anlamındadır. Kutsal kökten evrenin genişlemesi ve genişmesi eylemi sembolize edilmektedir.⁴⁶ (Resim 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81)

Resim 69. Altın bilezikler, Firighiaz bölgesi

Resim 70. The Double Spiral of the Tassili (Wadi Djerat) Algeria

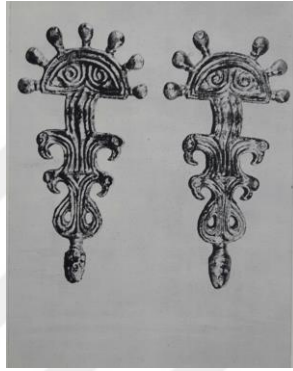
Resim 71. Spirals from İsturitz Fransa

⁴⁵ Wilkinson, a.g.e., s. 285.

⁴⁶ Jean Gheerbrant ve Alain Chevalier, *Dictionar de Simboluri*, Editura Artemis, Bucureşti, 1993, cilt. 3, s. 250.

**Resim 72. Tattoo on a face of the Maori (Maor uygarlığı)
Ancient Arnhem Land, Northern Australia**

Resim 73. Mücevher, Y. y. IV-VI, Romanya

**Resim 74 .
The Muisca golden figures
Bogota Plateau, Colombia**

**Resim 75.
Spiral Scepters
Bogota Plateau, Colombia**

Wilkinson'a göre helezonun, yani çifte sarmalın bir daire oluşturan çizginin uçlarının birbirine bağlanması gibi baş ve sonun birleşmesi dikkat çekicidir. "Çifte

sarmal – T'ai Chi çemberi benzeri bir sembol de doğum ve ölüm (ya da bir inisiyasyonun ardından doğum ve 'yeniden doğuş'), erkek ve dişi gibi zıtların karşılıklı bağımlılığını temsil eder.⁴⁷ Nasıl ki yuvarlak bir form olan daireyi oluşturmak için iki ucu bir araya getiririz, normalde birbirinin zıttı olarak görülen fenomenler aslında birbirinin tamamlayıcısı olurlar.

**Resim 76 . Cucuteni
Draguşeni 4050-3900 İ.Ö.
Muzeul Judetean Botoşani/Romanya**

**Resim 77. Vadastra (Cruşov), 5000-4500 İ. Ö.
Tarih Devlet Müzesi, Bükreş, Romanya**

⁴⁷Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 285.

Resim 78. Ayı başlı su kabı, Romanya

Resim 79. Geleneksel halk sanatı, Muntii Apuseni, Romanya

**Resim 80. Vinca Kültürü
Naturhistorisches, Viyana**

Resim 81. Louvre Müzesi

Sarmal form birçok anlam arasında, karşıt fakat tamamlayıcı erkek-kadın iki hayat prensibinin anlamını da taşımaktadır. Yeni bir hayat yaratan unsurlar olan

erkek ve dişi ögeler, bir diğeri olmadan hayat veremeyeceklerinden sembolik olarak her iki öge de birbirine bir sarmal içinde bağlı olmak durumundadırlar.

5.2.2. Kundalini/Caduceus

Birçok medeniyette yer alan ve yüklü bir anlam taşıyan Kundalini veya diğeri adı ile Caduceus sembolü, yine sarmal formun bir varyasyonudur. (Resim 82)

Resim 82. Kundalini

Sembolün tarihçesi için Alparslan Salt'ın tanımına bakılırsa:

“Çevresinde iki sarmal yılanın yer aldığı asa sembolü kadüse adıyla bilinir. Grek tradisyonunda haberci ilah Hermes'e (Roma'da Merkür) yakıştırılan bu sembolün Grek uygarlığına özgü olmadığı anlaşılmış bulunmaktadır. Bu sembole Mezopotamya ve Hindistan'da, kimileri İÖ 2600 yıllarına tarihlenen tabletlerde de rastlanmıştır. Zaten Grek tradisyonundaki Hermes'in kökeni Mısır'dır; Grek tradisyonundaki Hermes ve kadüsesi eski Mısır tradisyonundaki Hermes, Thot'un ve kadüsesinin bir versiyonudur. Kimi kadüselerde Hermes'inkinde olduğu gibi, tepede iki kanat yer alır. Aslında, bir eksen üzerinde dolanan iki yılan veya spiral sembolü Doğu'da çok sık rastlanan bir semboldür. Bu sembol, Budizm'de Hinduizm'de, Tantrizm'de, Yoga sisteminde, Japon ve Çin tradisyonunda kullanılan bir semboldür. Grek tradisyonunda ilah Asklepios (Roma'da Esculape) ve inisiye Orfe'de kimi zaman iki yılanlı bir asa ile tasvir edilirler. Sembolün tradisyonlarda simgelediği başlıca anlamlar şöyle açıklanabilir: 1-Mikrokozmos ve makrokozmosdaki birtakım güçlerin, akışkanların ya da kozmik akımların kutupsallığını ve dengesini simgeler. Yoga sisteminde ve Tantrizm'de sembol daha ziyade bu anlamda kullanılır. Yerkürede ve insanda mevcut olan, insan

bedeninde enerjetik eksen çevresinde spiral çizerek iki akım halinde akan kundalini enerjisi bu sembolle simgelenir. 2-Doğadaki düalite prensibini simgeler. 3-Sembol kimi kullanımlarında da Sirius-A ve Sirius-B yıldızlarının karşılıklı olarak çizdikleri yörüngeleri simgeler.”⁴⁸

Birçok medeniyette kullanılan kundalini adlı sembol, bugün tıp alanında sıkça kullanılmaktadır. Kundalininin sarmalını oluşturan helezon formları tekrar iki zıt karakterli fakat zamanı geldiğinde birbirinin tamamlayıcısı olan olguları temsil ederler. Kathryn Wilkinson bu ikili zıtlığı şöyle ifade eder:

“Tıp mesleği – Yunan Tanrısı Hermes’in (Romalıların Merkür’ü) bahşettiği sihirli asası eskülap üzerinde şifa ve zehir ile hastalık ve sağlık sembolü olan değneğe ikiz yılanlar dolanmıştır.”⁴⁹ (resim 83)

Yine yaşamı oluşturan olgular olan şifa ve zehir, dozu doğru ayarlanmış ve gerektiğinden fazla doz verilmiş olan ilacı simgeler ve yine bize yaşam ve ölüm arasındaki karşılıklı ilişkiyi gösterir.

Resim 83. Yunan Sembolü, Efes

Caduceus üzerindeki yılanlar çift sarmal form olarak da bilinmektedir. Bu formlar Brahman asa üzerinde de bulunmaktadır. Anlamı da, iki farklı kozmik enerji akımının dengesini temsil etmektedir.⁵⁰

⁴⁸ Alparslan Salt, *Ansiklopedi-Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller*, Ruh ve Madde Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2018, s. 185.

⁴⁹Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 314.

⁵⁰ Jean Gheerbrant ve Alain Chevalier, *Dictionar de Simboluri*, Editura Artemis, București, 1993, cilt. 3, s. 250.

Kundalini (caducel: *kundalini*) Sanskritçe bir kelimedir. *Sarmal yılan* anlamına gelir. Mısır, Tibet ve Çin medeniyetlerinde ezoterik anlam taşımaktadır; yani ezoterik öğretinin bir parçasıdır. *Kundalini*'nin evrensel gücü, saf doğallığı ve sonsuz potansiyeli antik medeniyetler tarafından bilinmektedir. Daha önce yine Hint mitolojisinin bir parçasında rastlanan yılan olarak tasvir edilmiştir. *Sacrum* veya *sacred* (kutsal) anlamlarını da taşımaktadır (Resim 83).

Resim 84. Duvar üstünde desenler, Y. y. IV-VI, Basarabi, Romanya

Resim 85. Kadın yöresel kıyafeti, Romanya

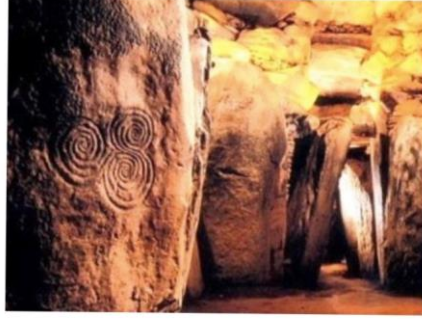
Kundalinin sarmalı daha önce de belirtildiği gibi, yaşam üreten kadın-erkek dengesi bağlamını da taşımaktadır. Her iki cinsiyetin de uyum ve harmoni içinde bir arada yaşadığı koşulda ilahi mutluluğa ulaşabilecekleri alt metnini de vermektedir.

Sonuç olarak sarmal form, dünyada görülen en baskın semboldür. Antik Çağ'da dünyanın her yerinde rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra yerli kültürlerde de vardır. Sarmal formun anlamı büyüme ve genişlemedir. En geniş ve sık kullanılan sarmal formun daha ilkel bir formu olan yuvarlak sıklıkla güneşi temsil etmiştir. Güneş, kozmik enerjiyi sembolize eder. Gittikçe, genişledikçe yayılan evrenin makrokozmosunu yansıtır. Yerli geleneklerde spiral form, aynı güneşin yaydığı enerji gibi enerji kaynağıdır; yani İlksel Ana'ydı. Bu yüzden de sarmal, Dünya gezegeninde doğanın döngüleri anlamına gelmektedir.

5.3. Üçlü Sarmal Form

Üçlü sarmal form Kuzey Avrupa ve İrlanda bölgesinde daha çok bulunmaktadır (Resim 86, 87). Wilkinson bu formun üç sayısını içermesinden dolayı sistematik dinlerin inançlarının getirdiği bağlamlara daha yakın olduğuna dikkat çeker:

“Üçlü sarmal – Kelt triskelesi (üçlü sarmal) bazı Hıristiyanların Teslis sembolü olarak aldığı eski bir güneş simgesidir. Kimi neo-paganlarda üçlü tanrıça temsili olarak kullanılmaktadır.”⁵¹

İrlanda'da bir Antebde spiraller

**Resim 86. The Tri-spiral in the Passageway
Newgrange, İrlanda**

**Resim 87. Entrance Kerb Stone (Brugh na Boinne Newgrange)
İrlanda**

⁵¹Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 285.

5.4. Çoklu Sarmal Form

Tek, çift veya üçlü sarmal form birçok medeniyette rastlanır. Modern zamanlarda sıkça görüldüğü gibi bu form milattan önceki uygarlıklarda da vardır (Resim 89, 90). Bu da, gayet kompleks olan bu formun evrenselliğinden bir şey yitirmediğini ve kompleks yapısı sayesinde daha farklı sarmallar şekiller gibi yeni anlamlar edinerek zamana dayanabildiğini gösterir.

Resim 88. Kadın-Erkek Dengesi, Gela, Sicilya, İ. Ö.

Resim 89. Çelt uygarlığı 3.2 m, 3200 M. Ö. Newgrange, İrlanda

6. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SARMAL FORM VE KÜLTÜREL ÖRTÜŞMELER

Daha önceki bölümlerde de gördüğümüz gibi her çağda geçerliliğini koruyan ve birçok toplumun kültürlerinin ortak sembolü olan sarmal, sanata da yansımıştır. İlk bilinen örnekler arasında spiral form (sarmal), her dönemde ve her medeniyette sık görünen baskın bir semboldür/formdur. Antik Çağ'dan beri binlerce örneklerine rastlanmaktadır. Avrupa, Kuzey Amerika (New Mexico), Utah, Avustralya, Çin, Rusya, Romanya, Türkiye dahil olmak birçok kültürde rastlamaktayız. Ersin Alok da bu konu üzerine şöyle yazmaktadır:

“Dünya’da sayılı merkezlerde kaya üstü resimlerine rastlanmıştır. Örneğin Güney Afrika kaya üstü resimleri, Kuzey Afrika kaya üstü resimler, İtalya, Kafkas ve Takoma (USA) civarındaki kaya üstü resimleri dünya’nın büyük merkezleri diye kabul ediliyordu. (...) Bugün Gevaruk Vadisi (Sat Dağları) içinde onbinleri aşan kaya üstü resmi keşfedilmiş bulunmaktadır. Mezopotamya Havzası’nda ve çevresinde oluşmuş olan bu resimler Anadolu üçgenin nasıl köklü bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.”⁵²

Antik Çağ’daki spiral form (sarmal), eski çağlardan beri dekoratif amaçlı kullanılan bir geometrik formdur. Her çağda, farklı medeniyetlerde ve kültürlerde tekrarlanan bu formun anlamı, birçok kültürde feminenliği çağrıştırmaktadır. Burada feminenenden kasıt sadece kadını değil, hayat döngülerini, doğurganlığı, sürekli değişimin ve gelişimin anlamlarını sembolize etmektedir.

“Sanatsal yaratı üzerinde her türlü inceleme, sanatçıların soyut kavramları belirtmek için kullandıkları sembollerin bilinmesini zorunlu kılar; örneğin Yunan’da İlk Çağ’dan beri ‘kanatlı kadın’ zafer simgesidir. Bu figür bir kürenin üzerine yerleştirilirse ‘talih’ simgesi olabilir. Antik Tanrıların niteliklerinin de simgesel imgeleri vardır. Neptunus’un üç dişli çatalı, Jupiter’in yıldırımı gibi. Bu simgeler çağlar boyunca yalnız sanatçıların düş gücüyle değil, aynı zamanda plastik yaratılarıyla karşılıklı iletişim içinde olan edebi geleneğe de bağlı olarak gelişmiştir. Kutsal kitap metinleri ve

⁵² Ersin Alok, *Anadolu’da Kayaüstü Resimleri*, Akbank, İstanbul, 1988, s. 5.

zengin bir dinsel edebiyat üzerine kurulu simgesel imgeler bilinmeden Orta Çağ sanatını anlamak mümkün değildir. Bu sanatta erdemler ve günahlar gibi soyutlamalar, insan biçimini almıştır. Erdemler, gerçek (günahın simgesi; maymun) ya da düşsel (haz düşkünlüğünün simgesi; siren) hayvanlarla simgelenen günahlara karşı silahlı ve miğferli olarak savaşırken canlandırılmıştır. Rönesans döneminde sanatçılar, özellikle prens ve hükümdarlardan oluşan müşterilerinin niteliklerini canlandırmak için günümüzde çözülmesi oldukça zor ve karmaşık simgeler-amblesler kullandılar. Bu kişiler konutlarının ya da şenlik törenlerinin dekorları içinde böylece onurlandırılmış olurlardı. 17. yüzyılda Versay süslemeleri krallık soyunu canlandıran güneş simgesinin kullanılmasına kadar varır. 19. yüzyıl sonunda sembol-simgesözcüğünün romantizmle birlikte değişikliğe uğramış olan anlamı, artık bu kadar net değildi. Simgencilik, hareket olarak, akademici gerçekliğin karşıtıydı. Simgesi sanatçı, esin kaynağı olarak düşse yönelen gören kişi olmak istiyordu. Sanat eseri yokluğunda, sanatçının hiçbir şey yaratamayacağı görünmez güçlerin simgeler bütünüydü. Gerçeküstücüler, özellikle simgeleri için simge, yalnızca imgenin gerçek anlamına dayalı bir kodlama değildi. Çünkü aralarında görünürde bir bağ bulunmayan simgeleri yan yana getirdiği oluyordu. Fakat o zaman simgencilik insanın ruh yapısının temel öğelerini dile getireceği düşünülüyordu. Bazıları için tüm sanatsal yaratı, soyut bile olsa simgeseldi.”⁵³

Bugünkü teknolojiye sahip olmayan fakat içinde yaşadıkları evreni iyi gözlemleyip sarmal formu burada da keşfeden antik topluluklar içinde yaşadığımız galaksi ve diğer evrensel bedenleri de sarmal form ile ilişkilendirmişlerdir. Samanyolu da benzer bir formda algılanmaktadır.

“Aztekler Samanyolu’na Mixcoatyl (Bulut Yılanı) demişler, kutup yıldızı tanrısına da bu adı vermişlerdir. Çoğu kültürde Samanyolu’nun yerle göğü birbirine bağlayan bir yol ya da ırmak olduğuna inanılırdı. Amerikan

⁵³ Özkan Eroğlu, *Resim Sanatı Sözlüğü*, 2. Basım, Nelly Sanat Evi Yayınları, İzmir, 2006, s. 316-317.

yerlileri için ölüler diyarına giden yoldu. İnkalar ise onu semavi bir ırmak olarak tasavvur ederlerdi.”⁵⁴

Resim 90. Stonehenge, İngiltere

İngiltere için eski fakat yeryüzündeki diğer medeniyetlere göre gayet genç kalan Stonehenge de sarmal yapısı ile dikkat çeker. Dahası, burada iki sarmal yapıyı birbirinin etrafında dönerken değil (yani bir çift sarmal oluşturmadan) iç içe geçmiş halde görürüz.

“Britanya’nın en güçlü yaz gündönümü sembolü olan Wiltshire’deki Stonehenge, binlerce yıl boyunca pagan törenlerin merkezi olmuştur. İnsanlar yılın en uzun gününde burada toplanarak Heel Stone üzerinden yükselen güneşin doğuşunu kutlarlar.”⁵⁵ (Resim 90)

Resim 91. İlksel Spiral, Buttony, Northumberland, İngiltere

⁵⁴ Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 23.

⁵⁵ Wilkinson, a.g.e., s. 16.

Resim 92. İlksel Spiral, Chatton, Northumberland, İngiltere

Resim 93 .Arkaim-Ural

Resim 94 .Petroglyph Sahili, Alaska

Resim 95. National Monument Saguam, Arizona, Hohokam, ABD

Resim 96. Anasazi Kanyonu, Utah, ABD

Iran yaylası Timere

Resim 97. Timara, İnan

**Resim 98. Maltese, Temple of Tarxien (Tarxien Tapınağı), Malta
M. Ö. 3600-2500**

Resim 99. Hazor Bölgesi, Canaan, Pslestina Kuzeyinde, M. Ö. 19. yüzyıl

Resim 100. McKee Springs Petroglyph, Utah

Resim 101. Spiral, Saguaro National Anıtı, Hohokam

Resim 102. Spirale Benzer Tapınak, Göbekli Tepe

Yazımızın başlangıcı:
Gemiqayadaki türk damgaları
ve anlamı (III bölüm)

* ANT A "damgası (Gemiqaya)

Resim 103. Damga

Resim 104. Bursa Muradiye Camisi

**Resim 105. Muzeul Civilizatiei Gumelnita
Cascioarele, Jud. Calarasi, Oltenia, Romanya**

Fig. 212. Podobni spirală de sur de la Serrade
In Marasme, după Rómer,
In Arch. Kld. V, 1865, p. 39.

Fig. 213. Podobni spirală de sur de la Serrade
In Marasme, după Rómer,
In Arch. Kld. V, 1865, p. 40.

Resim 106. Kurt Başlı Yılan (Dac Medeniyetinin Sembolü), Romanya

Resim 107.Dac Medeniyetinin Sembolleri, Romanya

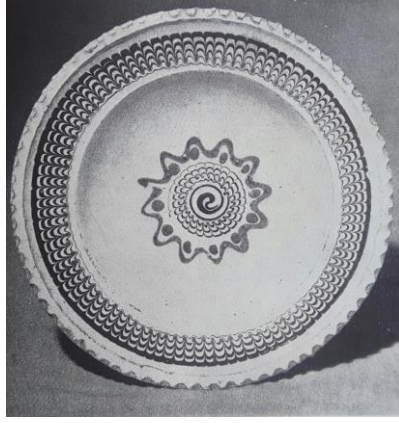
Resim 108. Valcamonica, İtalya

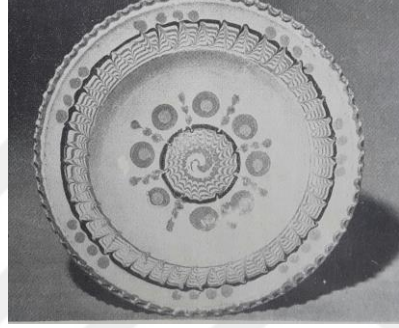
**Resim 109. Figurines made of tumbag, Gold
Quimbaya Culture, Colombia, British Museum**

Resim 110.Yöresel Kıyafet Üzerine Nakış, Romanati, Romanya

Resim 111. Güneş Tasvirli Seramik, Olt, Romanya

Resim 112. Seramik Üzerinde Fitomorf Dekor, Oboga-Olt, Romanya

Resim 113. Tarih ve Arkeoloji İl Müzesi, Suci de Sus, Baia-Mare, Romanya

6.1. ‘Cucuteni-Tripoli’ Kültürü

Sarmal form, Neolitik dönemde bugünkü Romanya’nın kuzeyinde Ukrayna’da yaşamış büyük bir topluluk olan ‘Cucuteni-Tripoli’ adlı bir medeniyetin döneminde toplumun ifade biçimiydi (Resim 114). ‘Cucuteni-Tripoli’ medeniyeti, neolitik dönemdeki ilk büyük Avrupa medeniyetidir. Doğu-Güney Avrupa’da o döneme ait olan seramiklerin üstündeki dekorasyonlar Batı-Güney Asya bölgesindeki seramiklerle ortaklık noktalar ve benzerlikler göstermektedir (Resim 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123). ‘Cucuteni-Tripoli’ kültürü, 1884 senesinde Boğdan (diğer adı ile Moldova, bugün Ukrayna) bölgesinde Baiceni kasabasında bulunmuştur (Resim 114).

Resim 114. Harita

Yer olarak Ariuşd-Cucuteni-Tripolie’de 1884-1885 tarihlerin arasında Butureanu, N. Beldieranu, D. Butculescu, G. Diamandi adlı amatör arkeologların araştırmaları sonucunda tespit edilmiştir. Romen neo-eneolitik kültürü içinde yer almaktadır.

Resim 115. Pintadera, Cucuteni, 4450-4200 İ. Ö.

Resim 116. Calendar Ciclic / Döngüsel takvim, Cucuteni

Resim 117. Calendar Ciclic / Döngüsel takvim, Cucuteni

Resim 118. Cucuteni

Gheerbrant ve Chevalier'e göre “*sarmal form, hayatın tekrarlanan ritmi anlamını vermesi ile birlikte kadının erotizmini de simgelemektedir*”⁵⁶ Tarih öncesi çağlardan beri feminen anlamlar yüklenmiş simgeler spiral, sarmal, helezon formlu şekiller ile temsil edilmişlerdir. Pek çok farklı kültürde insanlar inançlarını tasvir etmek için tanrılarını resmederken genellikle doğurganlık ve bereket ile ilişkilendirilen tanrıçalar sarmal formlarla oluşturulan sembolizmlerle desteklenmişlerdir. Wilkinson'a göre “Tanrıça, pek çok yerde muhtemelen eşzamanlı olarak gelişen evrensel bir semboldür.”⁵⁷ Bu evrensel sembolü de resmetmek için insan tekrar evrensel bir sembol kullanımını tercih etmiştir. Wilkinson bu konuda şöyle devam eder:

*“Pek çok yerde muhtemelen eşzamanlı gelişen evrensel bir sembol de tanrıçadır. Çoğunlukla kocaman bir göbek ve memelerle temsil edilen tanrıça, doğurganlık ve bereket simgesidir ve Malta'dan Rusya bozkırlarına kadar tarih öncesi sanatta izine rastlanır. Tanrıça, doğumu ve Toprak Ana olarak yenilenmeyi temsil eder. Bazen kadın cinsel organı sembolü olarak basit bir üçgenle gösterilen tanrıça doğumu ve ölümün sürekli döngüsünü temsil eden çemberler de ifade edilir.”*⁵⁸

⁵⁶ Jean Gheerbrant ve Alain Chevalier, *Dictionar de Simboluri*, Editura Artemis, București, 1993, cilt. 3, s. 250.

⁵⁷Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 8.

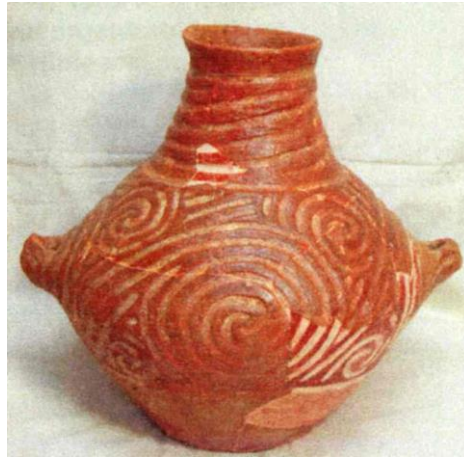
⁵⁸Wilkinson, a.g.e., s. 8.

Bereket ve doğurganlığın dişilikle ilişkilendirilen sembolleri olan tanrıçalar çoğu zaman ait oldukları kültürde özel adlarla da adlandırılmışlardır. Kimi zaman ise sadece medeniyetleri benzeyen, en evrensel bereket ve doğurganlık sağlayıcı olarak toprağı görürüz. Wilkinson, kültürlere özgü tanrıçalar gibi daha evrensel olan toprak ana figürü için de benzer bir tanımlama yapar:

“Toprak Ana bereket sembolüdür. Taş devirden kalma figürler üzerinde görülen helezon öteden beri hem kendisi olarak hem de Ay döngüleri ve sarmal biçimi boynuz gibi diğer bereket sembolleriyle ilişkisi dolayısıyla doğurganlık simgesi olmuştur.”⁵⁹

Resim 119. Cucuteni, Romanya

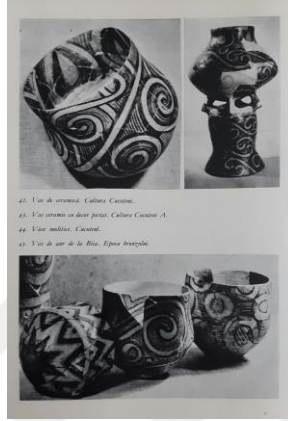

Resim 120. Amfora, Muzeul Judetean Botoşani, Romanya

⁵⁹Wilkinson, a.g.e., s. 285.

Resim 121.Cucuteni, Romanya

**Resim 122.Üst resimler: Seramik, Cucuteni
Alt resim: Neolitik dönem, Cucuteni**

Resim 123. Altın Kap, Cucuteni

Görüldüğü üzere insan sadece kendisi gibi dünyevi kişi veya olguları resmetmek için sembolizmi kullanmamış, bunun yanı sıra ilahi olgular için de semboller kullanarak tasvir etme, hikayesini anlatma ve bu hikayeyi kendisinden sonraki kuşaklara aktarmayı seçmiştir. “İnsan, istek ve arzularını çizebilmek için, duygularıyla ihtiyaçlarını birleştirmiş, vurgu ve boyama düzeniyle ilgili resimler yapmıştır. İnanıyorum ki, sanatın oluşumu ihtiyaçla istek arasındaki kavramın

şekillenmesinden meydana gelmiştir.”⁶⁰ Ersin Alok’un da belirttiği gibi insanın özünü, kendisini, en derinlerdeki isteklerini yansıtmaya güdüsü ile yola çıktığı bu tasvir yolculuğu onu, sanat gibi bir kendini gerçekleştirme olgusunu yaratmaya ve hissetmeye itmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki bütün Antik Çağ medeniyetlerde tekrarlanan sarmal form, döngü, sürekli yenilenen, dönüşümü, oluşumu, gelişimi, mükemmeli, ilahi gücü ve hayatı sağlayan güneşin dönüşünü sembolize etmektedir. Su, ateş, hava ve toprak olan dört temel elementin yanında, spiral, öz veya ruh olarak nitelendirilir.

6.2. Sarmal Formun Yaşam Çiçeği ile Örtüşen Örnekleri

Yaşam çiçeği çok eski zamanlardan beri hayatın kökenini tasvir etmek için kullanılan bir semboldür. Doğu dinleri ve felsefelerinde sıkça rastlanan bu sembol, aynı sarmal formun kundalinide kullanılırken yaşam ve ölümü sembolize etmesi gibi, bu çiçek formu ile temsil edilirken de benzer şekilde hayatın kaynağını, dinginliği, öze dönüşü simgeler. Doğu dinlerinde sık kullanılan bir motif olması bu sembole aynı zamanda da ilahi bir bağlam yükler. Şekillerin evrenselliğinden yola çıkarsak, aynı şeklin kendisine Batı’daki sistematik dinlerde de yer bulmuş olması doğaldır.

**Resim 124. Labirent (Spiralin Yaşam Çiçeğine olan bağlantısı üzerine)
Chartres Katedrali Labirenti, Fransa**

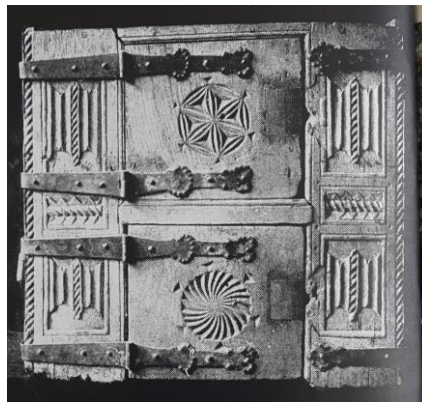
⁶⁰ Ersin Alok, *Anadolu’da Kayaüstü Resimleri*, Akbank, İstanbul, 1988, s. 5.

Resim 125. Kapı Üzerinde Ağaç Oyma, Tara Maramureşului, Romanya

Resim 126. Neagoe Basarab Mezar Taşı, Curtea de Argeş Kilisesi, XVI. YY, Romanya

Resim 127. Mitolojik Motif, Fırıldak (Aylar ve Mevsimlerin Döngüleri) ve Güneş Rozeti, Çeyiz Sandığı, İsviçre, Almanya ve Danimarka Toplumlarında (bu örnek araştırılmış her iki sembolü içermektedir.)

7. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SARMAL FORMUN SANATLA İLİŞKİSİ

Sarmal form en ilkel çağlarda bile insanoğlunu etkileyip obsesif bir biçimde meşgul etmiştir. Doğada var olan sarmal formu insan tekrarlama ihtiyacı duymuştur. Verilen örneklerinden anlaşılmaktadır ki tarih içerisinde insanoğlu sarmal formu doğadan alarak kendini ifade etmek için heykelticiklerde kullanmıştır. Bu çok eski heykelticikler çoğu zaman da anonimdir (Resim 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135). Necmettin Ersoy'un yorumu şöyledir:

“Sembolizm insanoğlu kadar eskidir. Şöyle ki: ilkel toplumlarda, birbirine çok yakın olan din ve büyücülük, çoğu zaman sembollerin ağırlıklı olduğu, törenlerde uygulanmaktaydı. Bir sembolün anahtarının herhangi bir nedenle kaybolması, onun gerçek anlam ve anlatımını zorlaştırmaktadır. Ancak, psikologlar, bilinç altımızda bulunan ve tarih öncesi derinliklere uzanan birçok sembolün anahtarlarının kaybolmadığını ve hala bizleri etkilediğini iddia ediyorlar. Bunun içindir ki, modern sanatçılar fikir ve duygularını, herkesin anlayamadığı bir sembolizmin içinde yansıtmaya çalışmaktadırlar.”⁶¹

Sembollerin insanlığın ortak bilinçaltı sayesinde yüzyıllar boyunca kültürden kültüre ve jenerasyondan jenerasyona taşınması doğal bir süreçtir. Yapısalcı antropolog Levi-Strauss da çeşitli coğrafyalardan birbirleriyle bağ kurmaları neredeyse imkansız kültürleri inceleyerek benzer bir çıkarımda bulunmuştur. Bu kültürlerin eserlerinde ilahi güç, bereket, erkil güç, feminen üserim gibi olgular çeşitli karakter ve semboller üzerinden tasvir edilse de bu tasvirlerde sistematik bir benzerlik bulunmaktaydı. Carl G. Jung da kolektif bilinçaltının yorumlarında benzer bir süreçten bahsetmektedir:

“Sembol oluşturma yeteneği olan insan bilinçdışı bir biçimde nesnelere ve formları (onlara büyük psikolojik önem bahşederek) sembollere dönüştürür; onlara hem dininde hem de görsel sanatlarında ifade verir. Tarih öncesi çağlara kadar giden dinin ve sanatın iç içe girmiş tarihinde, atalarımızın

⁶¹ Necmettin Ersoy, *Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene*, İstanbul, 1990, s. 11.

kendileri için önemli ve motive edici olan sembolleri yitirilerinin kayıtlarını görürüz. Bugün bile, modern resim ve heykelin gösterdiği gibi, dinle sanatın birbirleriyle etkileşimi hala canlıdır.”⁶²

Zaman içinde insanın ilahi ve ebedi olguları tasvir etmek için kullandığı şekiller, bugün de halen yine kutsal olanı tasvir etmek için kullanılmaktadır. Fakat, kutsal kabul edilen olgu önceliklerle birlikte zaman içinde değiştiğinden önem atfedilen olgular, duygular, ve fikirler yine benzer semboller aracılığıyla tasvir edilmişlerdir.

Resim 128. Hayvan

Resim 129. Heykelcik

Resim 130. Heykel

Tabii semboller

Resim 131. Heykel

Dağ geçişinde spiral düğündüm burmuz

Gemiçaya

Resim 132. Çizim

Resim 133. Semboller

Noxur mezarlığı-Türkmenistan

**Resim 134
Noxur Mezarlığı, Türkmenistan**

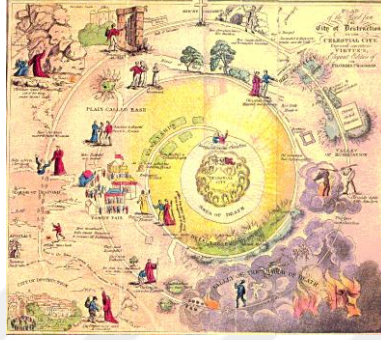
Tabii semboller

Resim 135. Mezarlık

⁶² Carl G. Jung, *İnsan ve Sembolleri*, Kabalcı Yayıncılık, (Çeviren: Hatice Mukaddes İlgün), İstanbul, 2015, 228.

7.1. Sarmal Formun Resim Sanatında Yansıması

Batı Avrupa resim sanatına baktığımızda Rönesans döneminden bugüne kadar birçok sanatçı sarmal forma ilgi göstermiştir. Bazı sanatçılar Babil Kulesi'nin konu alarak ilahi yolculuğu yeryüzünden gökyüzüne ulaşma yolu olarak işlemişlerdir. Başka sanatçılar ise ya spiralin sembolik anlamından yola çıkmışlar ya da biçim olarak kullanmışlardır (Resim 136, 138, 139, 140, 141).

Resim 136. *Pilgrim's Progress* adlı kitaptan

Spiral map leading from outer edges into the golden center of the Celestial City

Sandro Botticelli

Cehennemin katlarını yansıtan Botticelli bunu aynı alanı kaplayan katmanlar olarak vermek yerine aynı bir helezon gibi alt katlara inildikçe daralan bir şekil kullanmıştır.

**Resim 137. Sandro Botticelli
Divine Comedy - La Carte de l'Enfer**

Cornelis Anthonisz

Cornelis Anthonisz de Botticelli'nin cehennem katlarını tasvir edişine çok benzer bir şekilde betimlediği Babil Kulesi'ni bu sefer gökyüzüne yükselen bir helezon şeklinde çizimlemiştir. Bir sarmal şeklinde yukarı doğru büyüyen kulenin yine bu sarmalı takip ederek yıkıldığı görülebilir.

**Resim 138. Cornelis Anthonisz
Babil Kulesinin Yıkılışı
Gravür, 1547**

Pieter Bruegel The Elder

Cornelis Anthonisz'e çok benzer bir şekilde de Babil Kulesi'nin bir tasviri de Pieter Bruegel'e aittir. Bruegel'in tasvirinde kulenin bütün dış duvarları çizilmediğinden iç mimarisindeki sarmalın yapısı görülebilir.

**Resim 139. Pieter Bruegel The Elder
The Tower of Babel, 1565**

Bedford Hours

“Bedford Hours” kitabında geçen Babil Kulesi tasviri ise alışılmışın dışında olarak daha kōřeli mimarisi ile dikkat eker. Daha kōek ve dar gibi gōrnmesine rağmen helezon şeklinde gōđe doğru gitmesi yine diğer tasvirlerle bir ortak yōndr.

Resim 140. Bedford Hours
Babil Kulesi, 1410-30

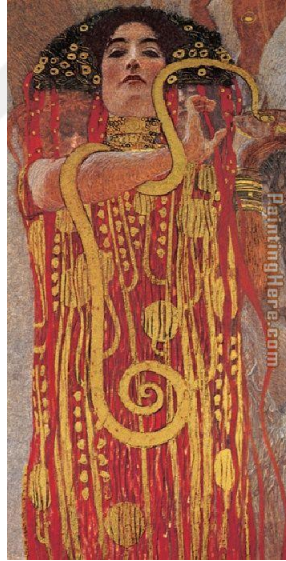
Resim 141. Mikalojus Ciurlionis
Cycles Peri Masalı, 1909

Gustav Klimt

Art nouveau akımının bir temsilcisi olan Viyanalı Gustav Klima, sarmal formu birçok resminde kullanmıştır. Belirli resimlerde doku oluşturmak için yardımcı bir eleman olarak görürken, diğerlerinde dekoratif bir unsur olarak kullanmaktadır (Resim 142, 143, 144, 145).

Resim 142
Gustav Klima
Pallas Athene, 1898

Resim 143
Gustav Klimt
Hygieia (Medicine adlı eserinden detay), 1900-1907

Resim 144
Gustav Klimt
Portrait of Adele Bloch-Bauer

Klimt'in özellikler de frizlerinde dekoratif ve süsleme amacıyla kullandığı bu döngüsel formlar ayrıca frizin oluşturmak istediği anlam bütününe katkıda bulunan parçalardır. Denilebilir ki, bu döngüsel formlar sadece kendi başlarına bir bağlam yaratmanın dışında ayrıca var olan anlamlara da katkıda bulunabilirler. Zeynep Özbay Klimt'in bu eserindeki simgelerin anlamları üzerine şöyle yorumlar:

“Gustav Klimt “The Stoclet Frieze” adlı eserinde (Resim 145) konu olarak yaşam döngüsünü ele almıştır. “Bilgelik” veya “Yaşam” adlı frizdeki ana motifin önemi bir hayat ağacı olarak tasarlanmış olmasıdır. Ağacın bir tarafında bulunan kadın figürüne “Bekleme” adı verilmiştir. Ağacın diğer tarafında betimlenen çiftin adı ise “Kavuşmaktır”. Bu frizdeki yaşam döngüsünün anlamının görselleşmesini, semboller ve motiflerle sağlamıştır.

Ancak eserin biçimselliği ön plana tutulmuştur. Bütün kompozisyon geometrik formlardan oluşturulmuştur. Bu şekilde sanatçı komuyu illüstrasyondan uzaklaştırıp, biçimselliğe önem vermiştir.”⁶³

Resim 145
Gustav Klimt
Stoclet Freize
The Tree of Life

Kullanılan spiral ve döngüsel formlar yine hayat ve hayatın safhalarına referans vermekle birlikte “*girdabı anımsatan çizgiler, hayatın döngüleri anlamına gelmektedir. İnce dallar kırılabilirliği ve kalın olanlar dayanıklılığını vererek hayatın karmaşıklığını çağrıştırmaktadır. Ağacın dalları ne kadar hayatının devamlılığını anımsatsa da, siyah kuş ölümü çağrıştırmaktadır ki ölüm de hayatın devamından sonra gelen bir aşamadır. Ağacın dallarında bulunan siyah kuş, Mısır resim sanatındaki Horus’a gönderme yapmaktadır.*”⁶⁴ (Resim 145)

⁶³ Meryem Zeynep Özbay, *Gustav Klimt'in Resimlerinin Sembolik Anlamı*, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Burçin Erdi Es, Tekirdağ, 2019, s. 54.

⁶⁴Özbay, a.g.e., s. 60.

M. C. Escher

M. C. Escher grafik sanatçılardandır. Başka ressamın işlerinden farklı bir bakış açısıyla sarmal formu işlemektedir (resim 146, 147). Escher'in eserlerinde kullandığı spiral form bu sefer üçüncü boyuta ulaşmayı başarır. Escher'in Babil Kulesi Bedford Hours'taki gibi daha köşeli ve geometrik bir yapıya sahip olsa da kulenin helezonik formunu bu sefer yukarıdan bir bakışla verdiği için üçüncü boyut daha rahat gözlemlenebilmektedir.

Resim 146
M. C. Escher
Babil Kulesi

Resim 147
M. C. Escher

Resim 148
M. C. Escher
Sphere Spirales, 1958

Son örnekte dört sarmal formu kullanarak iki boyutlu bir zemin üzerine üç boyutlu hissini seyirciye vermektedir (Resim 148). Eserde kullanılan spiral, bir küre oluşturmak için başlangıç noktasından başlayarak genişlemiş, sonrasında oluşturduğu kürenin çapının en geniş kısmından itibaren yukarı çıktıkça da daralmıştır. Helezon formunu hem açıp hem de kapatarak esere boyut eklemiştir.

Victor Vasarely

Victor Vasarely optik sanatın en önemli temsilcisidir. Çalışmanın kapsamı için birçok eseri arasından sarmal formu konusunda en dikkat çekici olanları sunulmuştur. Bir eser soyut olurken, diğeri zebrenin form ve dokusundan yola çıkarak ikili sarmal biçime ulaşmıştır (Resim 149, 150). Belki de sanatçı ilk örnekte evrenin döngülerini anlatırken diğesinde kadın-erkek polariteyi amaçlamıştır.

Resim 149
Victor Vasarely
Mavi ve Turuncu Soyut Spiral

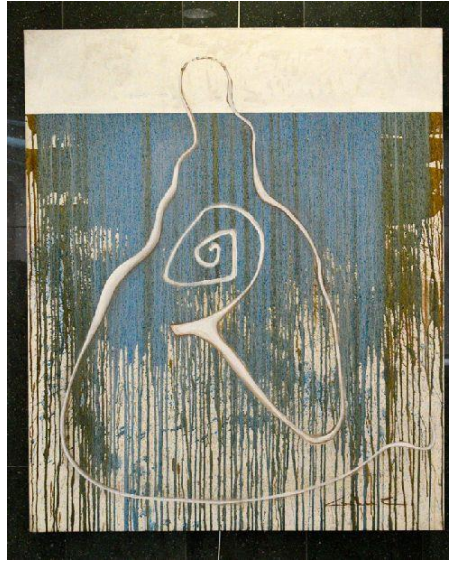
Resim 150
Victor Vasarely
Zebra, 1977

Gelu Costea

Gelu Costea Romanyalı çağdaş bir sanatçıdır. Costea Cucutence adlı bir dizi çalışması vardır. Kendi toplumunun kültüründen yola çıkarak ve Cucuteni heykelciklerden esinlenerek kadın vücudunu yeniden yorumlamıştır (Resim 151, 152). Gheerbrant ve Chevalier'in daha önce de belirttiği üzere, spiralin kadın bedeni üzerindeki erotik etkisi sanatçının eserlerinde görülebilir.

Resim 151
Gelu COSTEA
Cucutence

Resim 152
Gelu Costea

7.2. Sarmal Formun Heykel Sanatında Yansıması

Resim sanatında olduğu gibi sarmal form heykellerin tasarımlarda da yer almıştır. Tarih öncesi çağlardan beri sarmal formun yansımaları nasıl çizim üzerinden sanatta yer aldıysa aynı etkiyi heykel üzerinde de görebiliriz. Sarmal formu kullanan en etkileyici sanatçılardan biri Vladimir Tatlin'dir. Kronolojik olarak bakıldığında Hermann Obrist, Vladimir Yevgrafovich Tatlin'den önce benzer bir obelisk formunda tasarım oluşturmuştur (Resim 153).

Hermann Obrist

Obrist'in heykeli incelendiğinde formun tıpkı bir Babil Kulesi gibi tasarlandığı görülebilir: en alt katmanda helezon formu en geniş haliyle temelleniyor ve göğe doğru uzandıkça bir sarmal halinde çıkıyor. Heykelin en tepesini ilahi katmanla eşleştirmek adına sarmalın en uç kısmında kanatlı bir melek görüyoruz.

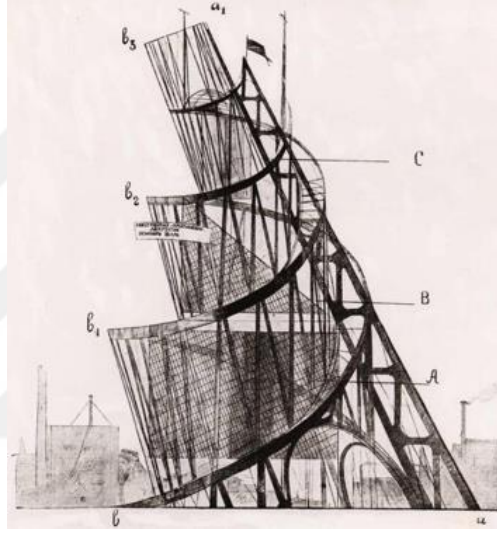
Resim 153
Hermann Obrist
Monument from the Earth to the Sky, Munich, 1895

Vladimir Yevgrafovich Tatlin

Vladimir Yevgrafovich Tatlin, Ukraynalı bir ressam, heykeltıraş ve mimardır. Kazimir Malevich ile birlikte Sovyet avant-garde hareketin bir temsilcisi ve konstrüktivizm akımının kurucusudur. Tatlin Kulesi adlı yapıtı inşa edilmemiş bir anıtın tasarımıdır. Üçüncü Enternasyonal Anıt adı ile bilinmektedir. Petrograd'da dikilmesi planlanmıştır (Resim 154, 155, 156). Obrtist'in heykeline benzer olarak geniş tabanlı bir helezon göğe yükseldikçe darlaşır ve spiralin en uç noktasını oluşturur.

Resim 154
Vladimir Yevgrafovich Tatlin
Tatlin's Tower, 1919

Resim 155. Tatlin Maketi

Resim 156
Vladimir Tatlin
Monument to the Third International, 1920

Meret Oppenheim

Oppenheim tarafından yapılmış eser yine modern bir Babil Kulesi versiyonu olarak görülebilir. Fakat sanatçının işinde kule daha dikey ve düz bir şekilde gökyüzüne uzanmaktadır. Yine de eseri çevreleyen ve uç noktasına doğru giden bir spiral görülebilir (Resim 157).

Resim 157
Meret Oppenheim
The Spiral Column, 1983

Vernon

Resim 158
Vernon
Constantine War Memorial, 2006

Gill Hobson

Resim 159
Gill Hobson
Spiral Blue
Dublin Castle, İrlanda, 2007

İrlanda'da Dublin Kalesi'nin bahçesi için yapılmış heykel, mozaik tekniği ile işlenmiştir (Resim 159). İki adet sarmalın iç içe geçerek merkezden altın oranın hareketini takip edencesine genişlemesi tasvir edilmiştir.

Balinese

“I Belive I Will Get There” (Oraya Varacağıma İnanıyorum) adlı demir konstrüksiyonlu heykel 2017 senesinde yapılmıştır (Resim 160). Hobson'ın heykelinin benzer bir betimlemesi olarak iç içe geçmiş pek çok döngüsel parçayı çok katmanlı bir sarmal oluştururken görebiliriz. Dikkat çekici olan tarafı ise bu döngüsel parçaların tamamıyla birer sarmal olmak yerine parçacıklı yapıdan oluşup tek bir sarmal oluşturmalarıdır.

Resim 160
Balinese
I Belive I Will Get There, 2017
National Museum of İndonesia, Jakarta, İndonesia

Land Art – Arazi Sanatı

Robert Smithson

Amerikalı land art sanatçısı olan Robert Smithson 1960 yıllarda sarmal formu Spiral Jetty adlı çalışmasında kullanmıştır (Resim 161) Carl Jung'un insanın sarmal figürler kullanması üzerine yazdıkları bu arazi sanatı eserini açıklamak açısından önemlidir:

Resim 161
Robert Smithson
Spiral Jetty
Rozel Point, Great Salt Lake, Utah, 1970

“Sembol oluşturma yeteneği olan insan bilinçdışı bir biçimde nesnelere ve formları (onlara büyük psikolojik önem bahsederek) sembollere dönüştürür; onlara hem dininde hem de görsel sanatlarında ifade verir. Tarih öncesi çağlara kadar giden dinin ve sanatın iç içe girmiş tarihinde, atalarımızın kendileri için önemli ve motive edici olan sembolleri yitirilerinin kayıtlarını görürüz. Bugün bile, modern resim ve heykelin gösterdiği gibi, dinle sanatın birbirleriyle etkileşimi hala canlıdır.”⁶⁵

Daha önce de belirtildiği üzere, çeşitli sanat dallarında sanatçıların kullandığı formlar yüzyıllar sonra halen sadece müze gibi kapalı alanlarda değil, arazide de karşımıza çıkar. Fakat Smithson'ın eserinde olduğu gibi geniş bir araziye yayılmış eserler kimi zaman fonksiyonel olarak da günlük hayatta kullanılabilir hale gelmişlerdir. Yani, sanat eseri zaman zaman dini motivasyonundan çok fiziksel ve dünyevi bir amaca da hizmet edebilir.

⁶⁵ Carl G. Jung, *İnsan ve Sembolleri*, Kabalcı, İstanbul, 2018, s. 228.

Luis Garcia

Garcia'nın yorumlamış olduğu bu kundalinide orijinal formuna çok yakın şekilde kullanılmış bir spiral kullanımı görülebilir. Sanatçı kendi modernize edilmiş yorumunu katmak yerine bu örnekte geleneğe bağlı kalarak bir tıp sembolü olan kundaliniyi tasvir etmiştir (Resim 162).

Resim 162
Luis Garcia
Calle Antonio Maura
Madrid, İspanya, 2007

7.3. Sarmal Formun Mimari Sanatında Yansıması

Sarmal form, diğer sanatlarda olduğu gibi, mimarlar için de ilham kaynağı olmuştur. Mimaride sarmal formu oluşturabilmek için matematik başta olmak üzere pek çok bilim disiplinleri arası olacak şekilde çalışır. Esmâ Cıvcır'e göre:

“Tasarım sanat mimari ilişkisinde geometri ve sayıları sembolleri anlamak büyük sanat eserlerinin neden güzel ve kalıcı olduklarını anlamamıza neden olabilir. Neden büyük fikir ve sanat eseri olduğunu sanat eserlerini tanıma ve yorumlama yanında sayıların ve sembollerin sırlarını kullanabilme yetisinin önemini anlayabiliriz. Doğanın dili matematikle anlatılır ve çözülür. Sayısal Felsefenin temellerinin Kavramsal sanata etkilerini kavramak; çağımızda modern sanatın geldiği noktayı izleyebilmemizi sağlayabilir.”⁶⁶

Cıvcır'in de belirttiği üzere sarmal formun pragmatik açıdan önemli bir sembol olması onu sadece sanat veya dilbilim açısından önemli bir sembol yapmaz. Mimari gibi disiplinlerde sarmalın üç boyutlu yapısını oluşturabilmek ve onu fizik kurallarına göre inşa etmek önemlidir. Yine de bu gerçek spiral/sarmal formunu sadece matematiksel bir element yapmaz, onu yaratan mimarın vermek istediği pragmatik bağlamı da taşır.

Resim 163
İyonik İyonik stil sütün (volüt)
I. yüzyıl M. Ö
Marsilya

Resim 164. Chapiteau

Sarmal formun mimari sanatında yansıma örneklerinde biri İyonik adlı antik Yunan sütün başlıklarında görülmektedir (Resim 163, 164).

⁶⁶ Esmâ Cıvcır, *Sanatta Temel Bilimler Semboller ve Kavramlar*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2015, s. 94.

Resim 165.
Great Mosque of Samarra (Irak)
9. yüzyıl

9. yüzyıldan kalma Irak'taki Great Mosque of Samarra adlı ibadet mimarisi de sarmal bir forma dayalı inşa edilmiştir (Resim 165). Alışlagelmiş cami mimarisinde ancak minareler bu formu taşıma potansiyeline sahipken Irak'taki bu cami özgün spiral formu ile dikkat çekicidir.

Resim 166
The Tulip Stairs, Queen's House
Greenwich, London, UK
1616-1619

Sarmal formun mimaride kullanımının bir başka örneği, İngiltere'de bulunmaktadır. 17. Yüzyılda inşa edilen yapıdaki bu sarmal formunda merdiven, Queen's House adlı binada bulunmaktadır (Resim 166).

Resim 167
Antoni Gaudi
Casa Batilo, Barcelona, İspanya, 1877

Antoni Gaudi, XX. yüzyılın en başarılı mimarlardan biridir. Benzeri olmayan tasarımlardan Barcelona'daki Casa Batilo adlı binayı sayabiliriz (Resim 167). Gaudi'nin dalgaları andıran formlarla bezediği dış cepheye ek olarak mimarın pek çok yerinde sarmal formların dikey şekilde oluşturduğu kubbe ve merdivenler görülebilir.

Resim 168
Cecil Brewer Heal's
Londra, İngiltere, 1916

Sarmal formda bir başka merdiven yine İngiltere'de bulunmaktadır (Resim 168). En alt kattan çekilmiş bu fotoğrafta sarmal merdivenin oluşturulması için gereken daire çapının matematiksel olarak kesinliği görülebilir.

Resim 169
Jeno Bory
Bory Castle, Székesfehérvár, Macaristan, 1923-1959

İlgi çeken tasarımlar arasında 1923 senesinde yapımını başlatmış olan Macaristan'da Bory Castle adlı şato örnek verilebilir (resim 169). Jeno Bory'nin renk ve çeşitli dekoratif nesnelere süslediği merdivenlerin altın orana benzer matematiksel oranları yine dikkat çekicidir.

Resim 170
Gorgeous Quinta da Regaleira Palace in Sintra
Lizbon

Lizbon'daki şato da dikkate değer örneklerin arasında sayılabilir (Resim 170). Sintra bahçelerine su veren birçok kuyu vardır ve tümünün inşası verilen örneklerdeki kadar matematiksel açıdan dikkat çekicidir. Helizonal şekilden ziyade spiral şekilde derine inerler.

Resim 171
Giuseppe Momo (tasarımcı mimar)
The Vatican Museums
Vatican, 1932

Vatican Müzesi'nin iç merdiveni de spiral formun mimarideki örnekleri arasında yer almaktadır (Resim 171). Merdivenlerin yukarıya çıkması Babil Kulesi formundaki gibi göğe çıkışla ilişkilendirilebilir. Spiral formun en sık şekilde merdiven mimarisinde görülmesi hakkında Wilkinson şöyle der:

“Kat Merdivenler – Merdivende farklı katlar, kozmosun farklı düzeylerini ve aydınlanma arayışında başarıya ulaşmayı temsil eder. Döner merdiven belki kuşkuyla dolu bir yolculuğa işaret eder; kıvrımları ruhsal yolculukta talih dönüşlerini simgeler. Merdivenlerin dümdüz yukarı çıkmadığı akıldan çıkarılmamalıdır. Yılanlar ve Merdivenler adlı masa oyunu, kişinin spiritüel yaşamında, (yılanla simgelenen) yoldan çıkışı ani inişlerinin izlediği yükselen adımların sembolüdür.”⁶⁷

⁶⁷ Kathryn Wilkinson, *Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018, s. 237.

Resim 172
The Guggenheim Museum
Frank Lloyd Wright (tasarımcı mimar), 1959

The Guggenheim adlı müze binası ise, başka binalardan farklı olarak sarmal formunu korusa da, yerden yukarıya doğru yükselirken daralacak yerde genişlemektedir (Resim 172) ve bu da mimari yapıya az görülen bir özgünlük katar.

Resim 173
Chapel of Thanksgiving
Dallas, USA, Philip Johnson (tasarımcı mimar), 1976

Resim 174
Ribbon Chapel in Hiroshima
Japonya, Hiroshi Nakamura & NAP Architects, 2014

Philip Johnson'ın tasarlamış olduğu Thanksgiving Şapeli de Babil Kulesi formunu hatırlatmakla beraber proporsiyonu oldukça geniş bir ilk katmana sahiptir (Resim 174). Japonya, Hiroshima'daki Ribbon Chapel adlı eser de mimari tasarımının spiral form içermesi açısından ilginç bir örnektir. Bina, sarmal formunu korurken, parçaları/katları örtüşmüş hissi vermektedir (Resim 174). Pek çok sarmalın oluşturduğu bu yapıda sarmallar sistematik olmayan, iç içe geçmeyen bir şekilde, alışılmıştın dışında bir şekilde dönerek yapıya sıra dışı bir dinamizm katmıştır.

Resim 175
Headquarters of Audemars Piguet in Le Brassus
BIG (tasarımcı şirketi)

Mimari sanatındaki sarmal formu, birçok binadan örnekler göstererek verebiliriz. Bu bölümde sadece en çok dikkat çeken, spiral formun baskın bir şekilde kullanıldığı önemli örnekler sunulmuştur (Resim 175, 176, 177)

Resim 176
Kostel Panny Marie
Mala Strana, Prag

Resim 177
Cunda
Greek Orthodox Cathedral, Alibey Köy

SONUÇ

Hayatımızın bir parçası olarak sürekli sembol/işaretleri çevremizde görmekteyiz. Bizi etkileyen bu işaretler anlam yüklenerek yargılara varmamızı sağlamaktadırlar. İşaretler, görseller günlük hayatımızda önemli bir yer tutmaktadır. Günlük hayat içerisinde market ürünlerinden televizyonda görülen tanıtımlara kadar geniş bir yelpazede göze görünürler.

Dünya sanat tarihinde bakıldığında ilk resim örneklerine Kuzey İspanya'da Altamira mağarasındaki dönemde rastlanmaktadır. Burası dünyada ilk resimlerin yapıldığı yerdir. Tarihin en eski çağlarından beri insanlık çeşitli form ve işaretler kullanarak kendisini ve içinde yaşadığı hayatı betimleme yoluna gitmiştir.

Farklı işaretler farklı form, çizgi ve nokta halinde olup, bu formlar belirli renklerle bir araya geldiklerinde özel anlamlar kazanmaktadırlar. Semboller, hem sanatta ifade aracı olarak yer almakta hem de toplum içinde ve toplumlar arasında iletişim unsuru olmaktadır. İşaretler ve semboller kısaltılmış anlam dolu mesajlar sayılmaktadır. Mitler, efsaneler din ve tarihi özetleyen semboller bize bu konuda bilgiler iletmektedir. Her toplum kendi ihtiyacına göre sembolizmi oluşturmuştur/geliştirmiştir.

Tarih boyunca bütün büyük medeniyetlerde en baskın sembol spiraldir. Bu sarmal form, sanatın aracılığıyla nesilden nesillere aktarılarak belirli bir dönemin ve toplumların inançlarına yansıtılmıştır. Sarmal form en ilkel çağlarda bile insanoğlunu etkileyip obsesif bir biçimde meşgul etmiştir. Doğada var olan sarmal form kendini tekrarlama ihtiyacı duymuştur.

Belirli sembollere birçok toplumda rastlanılmaktadır. Örneğin evrensel adam, hayat ağacı, yaşam çiçeği, mandala sembolleri toplumlar arası ortak bir dil oluşturmaktadır. Semboller insanoğlunun iç yapısından kaynaklanmaktadır. İnsan dünyayı sorgulayarak din ve mitoloji yolu ile anlam ararken/yüklerken Orta Çağ'da mikro ve makro-kozmosun bağlantılarını kurmaya çalışmıştır.

Birçok geometrik desen ve sembol arasında sarmal form hem sanat dallarında hem de bilimde etkin olmuştur. Etkin olduğu kadar da gizemini koruyan bir formdur.

Spiral form en ilkel çağlarda taşlara, heykelciklere veya en eski mağara duvarlarının üzerine işlenilmiştir.

Benim bu konuyu seçme ve ilgilenme nedenim gelecekte insanoğlunun ve toplumların hayatında daha da önem kazanacak bu zengin alanda inceleme ve araştırma yaparak mesleğimde/grafik sahasında uygulayabilmem için tükenmez bir hazineyi keşfetmiş olmamdır. Gelecekte bu konu üzerinde farklı çalışmalar yapmayı düşünüyorum. Semboller dün vardı, bugün de var, yarın da daha güçlü bir şekilde hayatımızda var olacak ve önem kazanacaktır. Konu çok geniş ve önü açık olduğundan geliştirilmeye müsaittir. Çünkü dünyamızda bugün görsellik ön plana çıkmaktadır.

Semboller insanların ve toplumların hayatında bütün gücü ile var olmaya devam edecektir. İşaretsiz bir dünya acaba nasıl olurdu? Bunlar dünyamıza neler katmaktadır? Semboller adeta yeni bir dünya yaratmaktadır/kurmaktadır. Sembollerin aracılığıyla dünya yeniden tanımlanmaktadır. İnsanoğlu hem toplumda ve toplumlar arasında iletişim kurmak için semboller yaratmış, hem de bu sembolleri kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Semboller evrensel bir dil oluşturmuştur.

Üzerinde araştırma yaptığımız bu konuyla da diyebiliriz ki, insanın yaşamında önemli bir rol tutan semboller, çoğunlukla halk efsanelerinde/kültüründe oluşan sembollerden bugüne dönüşerek gelmiştir. Bazı semboller toplumun kültür ve inanç özünü anlatmakta iken bazen de toplumların ortak bir dili olarak evrensellik boyutuna ulaşmış, böylece insanoğlunda ortak duygular uyandıran evrensel bir dil oluşturmuştur. Bu, dün böyleydi, bugün de böyledir. Bu imajları/görselleri okumak artık hayatımızda önemli bir rol oynamaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ADKINSON, R., **Simboluri Sacre, Popoare, Religii, Mistere**, Editura Art, London, 2012
- ALOK, E., **Anadolu'da Kayaüstü Resimleri**, Akbank, İstanbul, 1988
- CEVİZCİ, A., **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Paradigma, İstanbul, 2000
- CİVCİR, E., **Sanatta Temel Bilimler Semboller ve Kavramlar**, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2015
- ÇAĞLARCA, S., **Altın Oran**, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 1997
- ELİADE, M., **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, Cilt 1, 2, 3, Kabalcı Yayıncılık, (Çeviren: Ali Berkay), İstanbul, 2003
- ELİADE, M., **İmgeler ve Simgeler**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018
- ERSOY, N., **Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene**, İstanbul, 1990
- DUNARE, N., **Ornamentica Traditionala Comparata**, Editura Meridiane, Bucureşti, 1979
- GİBSON, C., **Ghid Ilustrat Semnificatii și Origini Semne&Simboluri**, Editura Aquila'93, Oradea, 1998
- JUNG, C. G., **İnsan ve Sembolleri**, Kabalcı Yayıncılık, (Çeviren: Hatice Mukaddes İlgün), İstanbul, 2015
- KNUDSEN, E. R., **The Circle & The Spiral-A Study of Australian Aboriginal and New Zealand Maori Literature**, Editions Rodopi, Amsterdam, 2004
- MELECHİZEDEK, D., **Yaşam Çiçeğinin Unutulmuş Sırrı**, Butik Yayıncılık, Cilt I., II., İstanbul, 2010

ZEN, F., **Semboller-İnsan Tohumu**, Destek Yayınevi, İstanbul, İstanbul, 2013

WELLS, D., **Geometrinin Gizli Dünyası**, Mavi Ada Yayınları, İstanbul, 2000

WILKINSON, K., **Kökleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk**, Alfa Basım Yayını, 4 Basım, İstanbul, 2018

Editörlü Kitap

Sosyal ve Politik Bilimler Akademisi'nin Sanat Tarihi Enstitüsü tarafından redakte edilmiştir,

OPRESCU, G., **İstoria Artelor Plastice in Romania**, Editura Meridiane, Cilt I., II., Bucureşti, 1970

Sürelî Yayınlar

BATUR ÇAY, M., **Türk Resminde Portre Konulu Eserlerde Sembol**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 18, Sayı 2, 2016, s .295-306

Ansiklopedi

SALT, A., **Ansiklopedi - Neo-Spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller**, Ruh ve Madde Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2018

Sözlük

Dictionar de Simboluri, Editura Artemis, Bucureşti, 1993

Sanat Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitapevi, 7. Basım, İstanbul, 1998

Resim Sanatı Sözlüğü, Nelly Sanat Evi Yayınları, İzmir, 2006

Sanat Sözlüğü, Ütopya Yayınları, Ankara, 2009

Dictionar de Simboluri din Opera lui Mircea Eliade, Tritonic, Bucureşti, 2005

Dictionar de Simboluri şi Arhetipuri Culturale, Editura Amarcord, Timişoara, 2001

ÖZGEÇMİŞ

13 Mayıs 1993 tarihinde, İstanbul İli Bebek ilçesinde doğmuşum. Liseyi Ortaköy Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi'nde (Grafik ve Fotoğrafçılık Bölümü) tamamladıktan sonra Beykent Üniversitesi Basım ve Yayın Teknolojileri Bölümü'nde ön lisans eğitimine başladım. Bu bölümden 2014 yılında mezun olduktan sonra FMV Işık Üniversitesi Grafik Tasarım Bölümü'nde ön lisans eğitimine başladım. 2014 senesinde dikey geçiş yaparak 2016 yılında Beykent Üniversitesi İletişim Fakültesi Görsel İletişim Bölümü'nden mezun oldum. 2016 senesinde bu yana Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim ve Tasarım Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisiyim.

Elif Dilara ÖZBAY DEMİR